

Բ Ի Ի Ր Ա Կ Ն

Ն Ր Ա Պ Ի Ր

ԱՌ ԱՅԺՄ ԿՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԱՄԷՆ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ

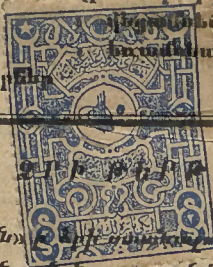
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻԻ՝

Դաւառներ ու Պոլիս Տարեկան 50 Դրուշ

Յիշատակայ 30

Յիշատակայ 15

Օտար երկիրներ 15 Ֆրանկ

ՀԱՍՑԷ

ՍՄԲԱՏ ԴԱԻԹԵԱՆ

ՏՆՕՐԷՆ ԲԻՒՐԱԿՆԻ

Դազասէր խան, Պահճէ գաբու, Կ. Պոլիս

«Բիւրակն» իրաւունք ունին միայն անոնք որ դոնէ 10 բաժանորդ (բայց վճարող բաժանորդ) կը գրանեն:

Զ Ո Յ Գ Թ Ի Ի Ե Ր

Մեր պարտքին ու խոստման համեմատ, մինչեւ տարեգլուխ պիտի ամբողջացնենք «Բիւրակն» ի Ա. չրջանի 52 թիւերը: Յաջորդ թիւերն ալ, ուրեմն, պիտի երեւան կրկին ծաւալով՝ զոյգ զոյգ:

Իրաւունք չունինք պահանջելու որ ուշիմ ընթերցողներէն անոնք որ դեռ պարտք ունին բաժանորդագնէ, փութան վճարել: Մեզի համար շատ հաճելի բան չէ, հաւատացէք, յեղյեղել շարունակ միեւնոյն յանկերգը: Մեր անհամեմատ զոհողութեան փոխարէն, շատ չնչին բան է մեր պահանջածը, անոնցմէ որ ցարդ «Բիւրակն» առին, կարդացին ու այնքան համակրանք ցցուցին բանիւ թէ գրով: Բայց պղտորանական համակրանքը բաւ չէ թերթի մը համար: Քիչ մ'ալ հնչուն համակրանք...

ՄԵՐ ԴՈՐԾԱԿԱՆՆԵՐԷՆ

Կը խնդրենք որ փութան մեզի իմացնել թէ որո՞նք տրամադիր են շարունակել Բիւրակնի բաժանորդագրութիւնը, և յղեն տարեկան կամ վեցամսեայ բաժանորդագրները: Կրկնել հա՞րկ է թէ «Բիւրակն» յարատեւութիւնը աւելն կերպով ապահովուած է:

ԿՈՊՏՈՒԸԺ ԻՐԱՆԻՆԷՐԵՐ

Ռուսիոյ մէջ, տարիներէ ի վեր թխսուած, ծրագրուած դպրոցական մեծ խնդիրը, ինչպէս առիթ ունեցանք նախորդ թիւերով գովածելու, վերջապէս լուծում ստացաւ... «պետական հայեացքի համաձայն», սոսկալի հարուած մը տալով ռուսիաբնակ հայերու դարաւոր իրաւունքներուն և այս՝ երկու ուղղութեամբ:

1. Ռուս կառավարութիւնը ըստանձնեց (իմա՝ կապտեց) հայ վարժարաններու վարչութիւնը. ինքն է որ ասկէ ետքը պիտի կառավարէ

բոլոր կրթական հաստատութիւնները, անոնց պիտի տայ իր ուղած ուղղութիւնը եւ ծրագիրը, ինք պիտի կարգէ պաշտօնեաները, ինք պիտի մատակարարէ զանոնք, պիտի գանձէ եկամուտները. հայերու դժբաժն պիտի առնէ և իր ուղածին պէս պիտի գործածէ... Աս մէկ:

2. Աս տնօրինութեան բնական հետեւութեամբ, ռուս կառավարութիւնը ամենողորմածաբար... ձեռք կ'անցընէ նաեւ ռուսահայերու վերաբերող բոլոր դպրոցներու հասոյթները, շէնքերը, եկամուտները, շարժուն և անշարժ կալուածները, և այլն, որոնք ասկէ ետքը կը դառնան պէտական սեփականութիւն:

Ինչ կ'ըսես ասոր, ո՛վ 19րդ դարու քաղաքակրթութիւն...:

Երբ մէկը դայ տունդ տեղդ ձեռքէդ առնէ, քեզ դուրս հանէ, կամ քու քովիկդ, ընտանիքիդ մէջ հաստատուի, քեզի հրամայէ սա պէս շարժիլ, այս ինչ բանը ուտել, այս ինչ բանը խմել, հոս նստիլ հոն պառկիլ, Գու ունեցած դրամդ առնէ, տունիդ հէօճէթը իր վրայ դարձնէ, ծառաներդ գործածէ, զաւկըներուդ հրամայէ, քու հացդ ուտէ ու քու լաթդ հագնի, վերջապէս տէր կայնի քու ինչքիդ ու ազատ կամքիդ ու իր քէֆին համեմատ վարէ քու տունդ տեղդ, թող չտալով որ սեփականութեան իրաւունքդ վայելես կամ կիրարկես ինչպէս որ քեզ հաճոյ է, և ինչպէս կը տրամադրէ ամէն դարու և ժամանակի, ամէն երկրի ու ամէն տեսակ վարչութեան օրէնքը ու արդարութեան անվիճելի, անկապտելի, անձեռնմխելի սկզբունքը:

Ինչ դիտանք թէ վաղն ալ ռուս բորը (քահանան) չպիտի գայտիրանալ մեր խաչին ու խաչկալին, մեր

մասին ու նշխարքին, մեր խորանին ու աւազանին, մեր լուս հաւատքին ու մեր սրբազան տաճարներուն, մեր հոգիին ու մեր էութեան... Qui vivra, verra. « Ողջ մնացողին »:

Ս. Դ.

ԲԱՐԲԱՌԱԹՅԱԿԱՆ ՆՕԹԵՐ

(Շար. «Բիւրակն»ի 45-46 թուէն եւ վերջ)

Ա. Գաւառական քառերն ուղղագրելու խնդիրը. — Քանի որ հայ լեզուի բառերն իւրաքանչիւր գաւառաբարբառի արտասանութեան եղանակին համաձայն տարբեր տարբեր ձեւեր առած են, եւ քանի որ մեր լեզուի տառերուն արդի սովորական հնչումները բնաւ համաձայն չեն իւրաքանչիւր գաւառաբարբառի տառերու հնչումներուն, գաւառական բառերն ուղղագրելու մէջ հարկաւ շատ մը դժուարութիւններ կը ծագին: Այս դժուարութեան առիթ կուտան գլխաւորաբար բ, գ, դ, ե, հ, թ, ժ, կ, հ, ձ, ճ, յ, ո, չ, պ, ջ, Տ, ց, փ, ք տառերը որոնց հիմակուան հնչումները շատ անգամ չեն համաձայնի զգաւական հնչումներուն (Հմտ. «Բիւրակն» թ. 13. Ուղղագրութեան խնդիրներ), ինչպէս նաեւ այն ձայնական այլայլութիւններն որոնք ամէն գաւառաբարբառի մէջ ալ մեծապէս կը տիրեն: Այս դժուարութեանն ազատելու համար, նախ նկատելու է թէ հայերէնի իւրաքանչիւր տառը գաւառաբարբառի ո՞ր հնչման կը համապատասխանէ ընդհանրապէս, անոր համեմատ ուղղագրելու համար բառը. երկրորդ՝ բառին կազմութիւնն ու ստուգաբանութիւնը նկատի առնելու է. եթէ բառն ստուգաբանելով կազմութիւնը ճշգրտի՝ ուղղագրութիւնն ալ կը ճշգրտի. զորօրինակ, Եւդոկիոյ բարրաօին գնեչ, դնդիսիչ բառերը եթէ ժողովրդական արտասանութեան հետեւինք՝ գրելու

ենք կնճեղ, ճնճխոյ, բայց նկատելով որ այդ բարբառին մէջ գ եւ ղ դրերը այլ-այլութենէ զերծ մնացած եւ իրենց նախնական հնչումը պահած են շատ անգամ բառերու սկիզբը եւ երբեմն ալ մէջը, եւ թէ այդ բառերուն խոյլ եւ ճ ուլ ձեւերն անհասկնալի են, կը ճշդենք անոնց գրութիւնը եւ կը գրենք զնճեղ (գունտեղ) ⁽¹⁾, ղնդխոյ, աւելի ճիշտ՝ ղնդդխոյ (ղանգաղ-ոտ-իւ)։ Դարձեալ՝ նոյն բարբառին քերեռից, կենսաս բառերը ժողովրդի հնչման հետեւելով կարելի է գրել քերեռես, քերես, քերես, քերեսեց. կենսաս, քենսաս, քենցաս, քենսաս եւլն։ ձեւերով որոնց ամէնքն ալ կը մնան անխմաստ, մինչդեռ այդ բառերը մօտէն զիտելով ու քննելով՝ իրենց կազմութեան վերահասու կ'ըլլանք եւ կը հասկնանք թէ նշանակաւոր բառեր են եւ պէտք է ուղղագրութիւն կենսաս (կեանք-հատ), քերեռեց (թերի-այրեաց) ձեւերով որոնք իրենց բուն նշանակութեան ալ կը համապատասխանեն արդէն։ Անշուշտ ըսել չեմ ուզեր թէ գաւառական ամէն բառ իր ճշտագոյն ձեւովն ուղղագրուի, ինչ որ շատ անգամ կարելի չէ առանց նոյն բառին գաւառական արտասանութեան ձեւն այլալեւու, բայց գէթ կարելի է այդ ձեւէն չհեռանալով հանդերձ՝ նախընտրել ա'յնպիսի ուղղագրութիւն մը որ աւելի բանաւոր ու հասկնալի ըլլայ, եւ դուրս ցայտեցնէ բառին նշանակութիւնն ու կազմութիւնը։ Չորորինակ, անգամ մը բանահաւաքին մէկը գաւառական ցամփեփոց բառը ցամփեթոց ձեւով հրատարակած էր։ Ինչման տեսակէտով՝ այս երկու ձեւերն ալ նոյն կերպով կը կարգացունեն, բայց ցամփեթոց ձեւէն բան մը չի հասկցուիր, եւ մենք նախընտրելու ենք ցամփեփոց (ցամաք-եփ-ոց, ցամաք եփուած) որ ճիշտն է, եւ նշանակութեանն ալ բոլոր-

[1] Միւսնոյն բառը կնճեղ ձեւով տարբեր նշանակութիւն ունի։ Եւդոկիոյ բարբառին մէջ (կնտեղ, կունտեղ, այսինքն կունտ ընել, մազը խուզել), մինչդեռ զնճեղ կը նշանակէ գնտածեղ շինել, բան մը կըրցնել։

րովին համապատասխան։ Ասոր նման գաւառական սփռիլ (հագուիլ-սքուիլ) բառը, դեռ շատերը կը գրեն սգուիլ ձեւով։ արդ՝ սգուիլն՝ այս ձեւով, հարկ է որ սուգ արմատէն ածանցուած ըլլայ, ինչ որ բոլորովին հակառակ կուգայ բառին նշանակութեանը, բայց սփռիլ (շուք-ուիլ, զարգարուիլ) ձեւով բառը հասկնալի կը դառնայ։ Եթէ ժողովրդի արտասանութիւնը ճշտիւ պատկերացնելու համար այս բառը իր ճշտագոյն շփռիլ ձեւովը գրել չուզենք ալ, գէթ սփռիլ գրելու ենք (ս եւ շ չհակնադրել շատ անգամ զիրար կը փոխանակեն)։ Իսկ սգուիլ ձեւը բոլորովին սխալ է։ ⁽¹⁾

Բ. Գաւառական բառերու ճշգրտակութիւնը ճշտելու եւ քացաստելու խնդիրը։ — Գաւառական բառերէ շատերուն նշանակութիւնը զիւրութեամբ կարելի է տալ ուրիշ ծանօթ բառերով, բայց կան անանկներ ալ՝ որոնց «ի'նչ ըսել է» բացատրելու համար բաւական միտք յոգնեցնել հարկ կ'ըլլայ, երբեմն առանց լիովին յաջողելու։ Բառեր կան որ ա'յնպիսի մասնաւոր առումներ, ա'յն պիսի անձուկ նշանակութիւններ ունին՝ որ անոնց ընտանի եղողը միայն կարող է զայն ճշտագոյնս ըմբռնել, թո՛ղ բացատրելը։ Գաւառական բարբառները զարմանալի կերպով ճոխ են այս կարգի բառերով։ շատ մը իրագիտական, ընտանեկան եւլն. բառեր, մասնաւոր մարդկային հոգւոյն շատ մը տրամադրութիւնները կամ կրած տպաւորութիւնները, եւ զգացումներուն այլազան եղանակաւորումները բացատրող հոգեբանական վերացեալ բառեր՝ որոնք մասնաւորական լեզուին մէջ իսպառ կը պակսին՝ զարեւի ի վեր գոյութիւն ունին գաւառաբարբառներու մէջ, յիշենք՝ օրինակի համար, ժամանակէ մը ի վեր գրականութեան մէջ բաւական գործած-

[1] Այսպէս է նաեւ կծկիլ (կծիկ-ոտ-իւ) բառը որ երբեմն ոմանք կզկիլ անիմանալի ձեւով կը գրեն, ինծմէն, իզմէ գրելու պէս, ինչպէս եւ Եւդոկիոյ բարբառին կզուիլ որ չի հասկցուիր եթէ կծուիլ (կծու-իւ) ձեւով չի գրուի։

ուած ու ճանչցուած քանի մը գաւառական բառեր, հնհնաւ, կուսնել, պարտըկել, մզմզալ, կմկմալ, յումրումել, գանկի, սլնֆալ, փախալ, կոստալ, ամֆիլ եւլն. որոնք իրենց առանձնայատուկ նշանակութիւններովը մատենագրական լեզուին պակասը կը լրացնեն։ Այս կարգէն՝ կըրնանք յիշել նաեւ Եւդոկիոյ բարբառին չմլմալ, ախոսել, ծղալ, մղմղալ, եփանել, զահնֆիլ, կուսմահիլ, սքսքանալ, փզղնֆել, տորտալ, նեկիլցալ, մղցալ, խասկիլ, ճպլիլ, պարուցել, պէրլիլ, պղպղիլ, սերեկիլ, թըթնկիլ, ժրժրալ, լեհֆիլ, ցայել եւլն. եւլն. բառերը, որոնք բացարձակապէս գրական լեզուի մէջ հոմանիշ չունեցող յատկանշական բառեր են (նշանակութիւններուն հետաքրքրուողը կրնայ մեր Բառացանկին դիմել)։ — Ասկէ զատ՝ մինչդեռ մատենագրական լեզուն այս կամ այն գործողութիւնը կամ վիճակը բացատրելու համար շատ անգամ միայն մէկ ընդհանուր բառ ունի, գաւառաբարբառը այդ միեւնոյն գործողութեան կամ վիճակին այլ եւ այլ մասնաւորութիւնները նշանակելու համար ուրոյն ուրոյն բառեր յատկացած է որոնց ո՛չ մըն իսկապէս իրարու հոմանիշ չեն և որոնք բոլոր բառն են իրենց նշանակած գործողութեան կամ վիճակին այնպէս որ տարբեր ծանօթ որ եւ է բառով ճիշդ այն գաղափարը կարելի չէ բացատրել։ Եւդոկիոյ բարբառին մէջ կրնամ թուել չորս կամ հինգ առերեւոյթ հոմանիշներ — եւ ասանկները բազմաթիւ են — միւսոյն վիճակին տարբեր տարբեր մասնաւորութիւնները նշանակող որոնց ճիշտ համարժէքները ընտելիան գրականութեան մէջ. այս կարգէն են՝ օրինակի համար, մամշիլ, օղմիլ, աշխիլ, զմռիլ, մֆիլ բառերը որոնց ամէնքն ալ ձոսիլ կամ նեխիլի նշանակութիւնը կուտան՝ իրարմէ տարբեր տարբեր առումներով։ Ահա ասանկ բառերուն իմաստը եւ առումները ճշտել եւ հասկցնել ա՛յնպիսի կերպով մը որ կարդացողը կարող ըլլայ բառին բուն նշանակութեանը թափանցել, կարծուա-

ծէն աւելի դժուար է արդարեւ ու մեծ ուշադրութիւն կը պահանջէ երկդիմութիւններու տեղի շտալու համար։ Այս դժուարութեան մեծութիւնը միայն փորձը տեսնողները գիտեն։ Երբեմն բառերու հանդիպած եմ — յատկանշական գեղեցիկ բառեր — որոնց ճիշտ նշանակութիւնը բացատրելու համար ժամերով ապարդիւն ուղեղ ճաթեցնելէ ետքը՝ վըհատութիւն եկած է վրաս։ Պէտք է խոստովանիմ թէ ասանկ պարագաներու մէջ մեծապէս պարտական եմ ծերուկ մօրկանս որուն կը դիմէի ամէն անգամ որ բառի մը նշանակութիւնը բացատրելու մէջ դժուարութիւն կը կրէի, և հաւատացէ՛ք որ անոր պարզուկ, միամիտ բացատրութիւնը՝ իրեն յատուկ անարուեստ եւ անբռնազբօս կերպերով, միշտ լուսագոյն բացատրութիւնը եղած է բառին ամենէն մօտաւոր նշանակութիւնն ընծայող, եւ ազատած է զիս դժուարութենէ։ Ամէն անոնց որ այս դժուարութեան կ'ենթարկուին, խորհուրդ կուտամ իմ օրինակիս հետեւելու. գաւառացիի լեզուն ամէնէն յարմարն է, կարծես, գաւառացիի միտքը բացատրելու որ խորհրդանշուած է այդ բառերուն մէջ։

Դ. Գաւառական բառերն ստուգաբանելու կամ անոնց ծագումն ու կազմութիւնը ճշտելու խնդիրը. — Պէտք չէ կարծել թէ գաւառական բառերը մոզմովը լրիւ բերին մէջ քմահաճօքով մը շինուած աննշանակ ձեւեր են, երբ առաջին անգամ կ'ըլլան անոնց կազմութիւնը ճշտել կամ հասկնալ կարելի չըլլայ։ Եթէ անոնցմէ մէկ քանիներուն ծագումը գտնել հասարակ լեզուաբաններուս գործը չէ եւ լեզուաբանական բաւականաչափ ձեռնհասութիւն կը պահանջէ. ուրիշներ ալ կան՝ որ մտադիր դիտողի մը զննութեան առջեւ չեն ուշանար մատնելու իրենց կազմութիւնն ու էութիւնը, եւ կը դառնան կ'ըլլան իմաստալից բառ մը՝ որուն վրայ կը մայլուորինք կը մընանք։ Ուստի, մոզմովրդի բերնէն լսուած ո՛չ մէկ բառ, ի՛նչքան ալ տգեղ ու կոշտ ըլլայ եւ անիմաստ երեւայ, արհամար-

հելու չենք. ընդհակառակը երկիւղածութեամբ մեր ուշադիր զննութեան առարկայ ընելու ենք զայն. բառը լեզուաբանօրէն տարրալուծելու, խաղը խաղին քակելու ենք եւ ապահով եղիք թէ շատ անգամ պիտի յաջողինք բառը կազմող մասերը որոշելու, վերջապէս բառին ըստուգաբանութիւնը գտնելու: Բայց այս գործին մէջ մեծապէս զգուշանալու ենք քմահաճ եւ քաշքշուք ստուգաբանութիւններէ՝ (ականջը խօսի Հիւնքեարպէյնէնտեան հօր՝ պիտ' ըսէի, եթէ վախճանած չըլլաւ, բայց հոգ չէ, անդէնը թող խօսի . . . ?): Այս աշխատութիւնն աւելնէն առաջ գաւառացի լեզուաբանները իրենց գաւառի բարբառն ուսումնասիրելու ատեն, ընելու են, անոր համար որ անոնք են որ աւելի դիւրութեամբ կըրնան կատարել զայն, գաւառաբարբառին ընտանի եւ անոր ձայնական կամ քերականական եւն. օրէնքները քաջածանօթ ըլլալով իրենց, մինչդեռ դրսի լեզուաբան մը որ այդ գաւառաբարբառին ընտանի չէ եւ առաջին անգամ կը լսէ այդ բառերը, միշտ դժուարութիւն մը կը կրէ անոնց կազմութեան թափանցելու, երբ մանաւանդ բառերն իրենց նախնական ձեւէն շատ հեռացած ու այլայլուած ըլլան: Արդէն գաւառական բառերը մեծ մասամբ ծանօթ բառերով, արմատներով, մասնիկներով ածանցուած ու բարդուած բառեր են, եւ եթէ շատ անգամ ընտանի չեղողին տարօրինակ կ'երեւան՝ պատճառն այն է որ սղումներ, ամփոփումներ, ու ձայնական փոփոխութիւններ կըրած են, միշտ լեզուին ընդհանուր ու գաւառաբարբառին մասնաւոր օրէնքներուն համաձայն. այսպէս են՝ օրինակի համար, եւզովիոյ բարբառին թեթկեղ (թաթ-իկ-եղ), տրապսեղ (տիրապետել), շկնեւեւ (չիկն-ոտ-երես), թերխշուկ (թերի-խաշ-ուկ), կոցեղ (կոյտ-ոյ-եղ), երիջ (այր-իջ-ք), մրմրիջ (մուր-մուր-իջ), մխեղ (մուղ-ոտ-եղ), մզմզալ (մաղ-մաղ-իւ), ցրեղ (ցիր-ու-ք-եղ), ճղճղեղ (ճիւղ-ճիւղ-եղ), դարսկեղ (դատարկ-եղ), եւն. բառերը աւելի որոշ են արեւցաս

(արեւ-ցայտ), փռխախոս (փռխ-սիրտ) ըխտամասիկ (ուխտ-մաս-իկ), կոնկոսիլ (կոնակ-ոտ-իւ), Տնիեսայ, ծարկորու, տրաքեթ, կամակ, մազկապ, գառաղի, փարփալ, ցրհամ, յիսարսիլ, ցրվաթ (ցիր-վաթ) եւն. բառերը որոնց կազմութիւնն ակնյայտնի կ'երեւի. — Գաւառական բառերու մէջ կան ալ որ նմանաձայնական բառեր են, այսինքն իրենց նշանակած իրերու կամ գործողութիւններու ձայններէն առնուած են ասոնց թիւը կարծուածէն աւելի շատ է. գործօրինակ. խոկալ, ճնչեղ, վժալ, խժալ, մշմշալ, մոշալ, փսրալ, փգրեղ, ճրոալ եւն. եւն. (Հմմտ. Հնդ. Ամս. 1898 Մայիս, էջ 146, ծան. 2). Այս կարգի բառերն, աւելորդ է ըսել, ստուգաբանելի չեն: Վերջապէս՝ այս ամէնէն դուրս՝ տակաւին կ'ըլլան կարգ մը բառեր ալ՝ որոնք յաւելտ անմեկնելի կը մնան. անանկներուն համար խելք յոգնեցնելու չէ, ձեռնհասներու թողլով այդ տեսակներուն գաղտնեաց լուծումը:

Դ. Գաւառական Իրաւերը Բուն իսկ հաւաքելու գործը. — Արդարեւ այս գործը ամէնէն դժուարինն է, եթէ գաւառաբարբառ մը ուսումնասիրողն այն գաւառէն չէ, գործն անհունապէս կը դժուարանայ եւ գրեթէ անկարելի է որ անթերի կերպով կատարուի, բայց եթէ այն գաւառէն է՝ գործն աստիճան մը կը դիւրանայ: Իրաւ է որ գաւառացի մը իր գաւառի բառերը զիտէ, բայց բանն այն է որ չի կրնար անմիջապէս կարճ ժամանակի մէջ ամբողջովին միտք բերել եւ գրի առնել զանոնք: Ամէն անգամ որ այդ տեսակ բառ մը միտքը զայն՝ կամ առօրեայ խօսակցութեան մէջ լսէ, պարտական է գրի առնել, եւ կը կարծէ՞ք որ կարճ ժամանակի մէջ կարենայ ամբողջացնել այդ բառերու ցուցակը, երբեք, ամփոսներ ու թերեւս տարիներ կ'անցնին ու տակաւին կրնայ հաղիպիլ բառերու՝ զորոնք մինչեւ այն ատեն յիշած ու իր բառարանին մէջ առած չէր: Ես՝ ամէնօրեայ լարուած հետաքրքրութեամբ ու գրեթէ երկար տարիներու աշխատութեամբ հաւաքած ու հրատարակած ըլ-

լալով Եւդոկիոյ բարբառին բառերը — եւ Եւդոկիոյ բարբառը բառերու կողմէ ամէնէն ճոխը չէ հայ բարբառներուն — տակաւին ցաւով կը նշմարեմ թէ մոռցուած բառեր կան որ դուրս մնացած են բառացանկէս: Այս դժուարութեան յաղթելու միջոցը չաճապարել եւ համբերատար ու անխոնջ հետաքրքրութեամբ աշխատիլն է, ուրիշ ճար չկայ:

Երբ այսպիսի խղճամիտ աշխատութիւններով բոլոր հայ գաւառաբարբառներն ուսումնասիրուին ու հրատարակութեան տրուին, թո՛ղ անոնց լեզուաբանական շահեկանութիւնը եւ՛հայ լեզուաբանութեան անոնցմէ քաղելիք օգուտը, հայ գրականութիւնն արդեօք ի՛նչքան պիտի օգտուի անոնցմէ: Այդ բառերը գրականացնելով, այսինքն գրականութեան մէջ պատշաճօրէն դործածելով, հայ գրականութիւնը մեծապէս պիտի ճոխանայ եւ շա՛տ աւելի տոհմային ու սրբաբանական նկարագիր մը պիտի ստանայ: Այն մեր հիմակուան քանի մը գաւառացի պատուական գրողները՝ որոնց վրայ միշտ կը հիանանք, ի՛նչ բանի կը պարտին իրենց դիւթական ոճին անուշ կախարհանքը՝ եթէ ոչ մեր բնիկ հոգին, մտածումները, զգացումները արտայայտելու գերազանցապէս յարմար այն գեղեցիկ գաւառական բառերուն ու ոճերուն որոնք ցանցնուած են իրենց գրուածքներուն մէջ:

Շատ մխիթարական է գոնէ որ արդէն իսկ Հայ Բարբառախօսութիւնը կը պլոքէ ինչպէս գրած էր «Իւրաքանչիւր» համակրելի խմբագիր Դ. Խաչկոնց, Եւդոկիոյ բարբառին պիշել բառը պատշաճօրէն եւ բուն տեղը գործածելով, բացատրելու համար ա՛յնպիսի գաղափար մը, զոր ոչ մէկ ծանօթ գրական բառ չպիտի կրնար տալ: Մաղթենք որ հայ բարբառախօսութիւնը պքչելէ վերջ շուտով մեն մեն ընէ եւ ետեւէն՝ տասիս ընելն ալ շատ չուշացնէ:

ՅՈՎ. ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

Եւգրիտ

Ծան. Մեր թղթակիցներուն լուրջ ուշադրութեան ու նկատուման կը յանձնենք Յ. Գազանճեանի «Բարբառախօսական նօթեր» ը որոնք չատ օգտակար պիտի ըլլան իրենց աշխատութեան՝ Գաւառական լեզուները ուսումնասիրելու առթիւ: Միւս կողմէ յօդուածին լեզուն ու ոճի յստակութիւնն ալ յանձնարարելի են մեր ամէն կարգի գրողներուն:

ԲԻՒՐԱԿՆ

ՍԻՎՐԻՀԻՍԱՐԻ ԳԱՒԱՌԱԲԱՐԲԱՌԵՆ

Ն Մ Ո Յ Շ Մ Ը

1. Սըթարա = (Աստղ. բառ պարսկ.) կը գործածուի իբր բախտ, ճակատագիր. զոր օրինակ, սըթարա չունիմ, բախտ չունիմ:

2. Տկեր = սակաւակեր:

3. Ամպրտու = Որոտալ ամպի. (ամպ որոտալին կրճատեալը:

4. Էննալ = լալ եւ աղաչել:

5. Ափլըփիլ = Խարխափիլ:

6. Քչտել = զարնել կամ ծեծել, նըւագարան ածել:

7. Կօկօ = մրդեղէն (մանկական լեզուալ):

8. Ութերէնք = եօթներորդ օր Մընունդի, Զատիկի եւրն:

9. Էգի օղք = մէկու մը մահուան երկրորդ օրն ի գերեզման իջում ծնողաց եւ ազգականաց: Կարելի է մեկնել սոյն բառն՝ իբր «ողք այգու». զի հանգուցելոյն պարագայք կ'ողբան նոյն առաւօտ՝ շիրմին վրայ:(¹)

10. Հանց = այնպիսի, անանկ:

11. Պինդ = կը շինէ գերադրական ածական: Զօր. օր. պինդ աղէկ, պինդ առակ (գեղեցիկ):

12. Խալադ = սխալ: Սոյն բառն աղաղակալն է արար. զալա՛դ բառի:

13. Խարխուղին(²) = Այրած ճարպի

[1] Հմմտ. Այս թուի «Էգլաց» յօդուածը:

[2] Ուրիշ գաւառաբարբառներու մէջ «խարխընծի»:

ԽՄԲ.

մնացորդը. տաճկ. գաղըրտագ.

14. Սոխառաշ = սոխի այրում իւղի մէջ. ճիշտը՝ սոխայրած :

15. Մալէզ = ալիւրով շինուած լոյծ կերակուր :

16. Պարիլ = շինել՝ ձեւել՝ ո եւ է առարկայ մը :

17. Ծըմոյ ըլլալ = կը գործածուի անդադար լալու սովորոյթ ունեցող նորածին մանկանց համար :

18. Աստնլոր = աշխարհ. — թեւեւ՝ աստանօր :

19. Մատաղ = լեարդով ու սոխով խառն մսեղէն կերակուր որ կը տրուի հարսանեաց մէջ, եւ կամ կը բաշխուի աղքատաց՝ ննջեցելոյ մը հոգւոյն : Մատաղ կ'ըսուի նաեւ մորթուած ոչխար մը կամ աքաղաղ մը, ի գործադրութիւն ուխտի : Նախուստ՝ մատաղցու կենդանիին կը կերցնեն օրհնուած աղ :

20. Շարէմաղ = մաղ՝ որ ալիւրը նուրբ կը մաղէ :

21. Կրակ կսկիծ = դառն վիշտ՝ զոր կ'առթէ սիրելիի մը մահը :

22. Մէլէք խաղաղ = փայլատակել. մէլէք բառը՝ փայլակին աղաւաղեալն է կրնայ ըսուիլ. — փայլակ = փէլէկ տառափոխութեամբ՝ մեկիկ :

23. Փուրչուք = խիստ մանր կարկուտ, կամ՝ խմորեղէն թանձ կըր հատիկներով :

24. Աշիլ = սպասել, ակնկալել : Աշիլ = աչք-իլ :

25. Ապլալ = ցատքել. — աղաւաղեալ թրք. արլամազ բառի :

26. Յոփացցրիկ = պայծառ ցորեկ :

27. Ծաղս սպիտակ = ձեւի ձերմակ :

28. Մարդ-մարդազան = շատ մը մարդ :

29. Տասնակ-նասնակ = այսպէս այնպէս :

30. Տախը նախը = հոս ու հոն :

31. Հոտ-ծոտ = դարչափոխութիւն :

32. Հով-ծով = յողացաւ :

[Շար.] ՍԵՐՈՎԻԷ ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ

Ի Ն Ք Ն Ս Մ Փ Ո Փ Ո Ւ Մ

« Պոյիս ու Գաւառական գրականութիւն » վերնագրով յօդուածիս մէջ յիշեցի արդէն ինչ հետեւանք որ կրնար ունենալ՝ ցեղի մը յատուկ գրականութեան համար՝ արտաքին եւ օտար դիմաձուլութիւններու մեքենական կապուած մը, քաղաքակրթութեան եւ առաջադիմութեան պատրուակով, ոչխարամիտ հետեւողութիւնը օտար մթնոլորտի հնորոյթներուն որոնք, իբրեւ ժամանակի ու միջավայրի երեւոյթ, կու գան ու կ'անցնին, եւ եթէ ունին իսկապաութեան բաժին մը, ան անփոխադրելի է ու իրենց հողին վրայ կը մնայ :

Արդ, եթէ մէկը չնախապաշարուած ուզէր ուշադրութեան առնել այն նոր ձգտումը, որ վերջին ժամանակներս նոր գրողներու ձեռքով սկսած է ուրուագծուիլ արեւմուտքի հայերուն գրական ու մտաւորական շարժումին մէջ, պիտի տեսնէր թէ, ուրիշներու քով, իրօք անոր ամէնէն գլխաւոր յատկանիւն է օրըստօրէական զիտակից ձերբազատութիւն մը՝ օտար, — գլխաւորապէս Փլուրանսական մտաւորականութիւններու բացարձակ ու ստրկացուցիչ տիրապետութենէն, եւ բացորոշ կեդրոնացում մը այն ուժերուն, կեանքի տարրերուն ու մասնայատկութիւններուն մէջ՝ որոնք կը բաղկացնեն մեր ցեղին, մեր ազգութեան որոշ ու իսկատիպ անձնականութիւնը :

Այս բարեգուշակ երեւոյթը հաստատող ամէնէն յատկանշական պարագաներէն մէկն է անշուշտ գաւառական գրականութեան հետզհետէ ստացած զարկն ու վարկը՝ ի մնաս զուտ պոլսականին, որուն մթնոլորտը, ջերմանոցի ձոխ բայց անարիւն բուսականութեան մը միայն ընդունակ, չարտադրեց այն իսկատիպ ծաղիկը՝ որ հայ միտքին ամէնէն ազնիւ ու ամէնէն հարազատ գաւաղը պիտի ըլլար :

Ծանրանալէ առաջ այս նիւթին վրայ, որ այնքան համակրելի պէտք է

ներկայանայ որ եւ է լուրջ մտածողի աչքին՝ որքան ծաղրելի հանգամանք մը ունի թեթեւամիտներուն ու նախապաշարուածներուն համար, օգտակար կը նկատեմ յիշել համառօտակի կենսա-ընկերաբանական այն օրէնքը՝ որուն համեմատ կը յաջողինք ինքնամիտփման այս նոր ու կազմութիւնը երեւոյթը բացատրել մեր մէջ:

Եւ իրօք, ընկերութեան մը, ինչպէս նաեւ որ եւ է կենդանական գործարանաւորութեան համար, անկման — *decadence*ի ու կազմալուծութեան պարաբայ մըն է այն պարագան՝ որուն համեմատ, նա, այլեւս անկարող եւ անընդունակ իր ներքին կազմակերպութեան և յատուկ ամբողջութեան ներդաշնակութիւնն ապահովող ուժերն առանձին պահելու եւ մոլեցանելու, իր կեանքին ինքնուրոյն սլայմանները հաւասարակըշուելու, անհատական ինքնաբաւութեան ու պահպանման ուժին բացարձակ ու արմատական պակասի մը մէջ, ինքզինքը կ'ենթարկէ օտար գործարանաւորութիւններու թեւարկութեան, որոնք հետզհետէ կը տիրապետեն, մինչեւ որ բացարձակ ծծման մը մէջ բոլորովին փծացնեն տկարացած ու անինքնաբաւական գործարանաւորութիւնը: Ընդհանրացում մը, զոր պիտի ուզէինք ընել այս սկզբունքին, կը բլխի բնապատմական օրէնքէ մը, զոր դիտած է Տարուին:

Միւս կողմէն, որեւէ առողջ ու օրինաւոր գործարանաւորութեան համար ալ, իրաւ, բացարձակ ինքնաբաւութիւն՝ անկարելի է: Վասն զի օտար նոյնասեռ տարրերու հետ համերաշխութեան ու յարնչականութեան պիտանի պայմաններ կան, առանց որոց կարելի չէ բնական հատական կատարելալ ու ամբողջական զարգացում, կեդրոնաձիգ ու կեդրոնախոյս յատկութեանց առնչութիւնները կան, որոնք ամբողջութեան մը բարգաւաճումն ու ներդաշնակութիւնը կ'երաշխաւորեն: Բացարձակ մեկուսացումն ու կեդրոնացումը (*concentration*) թէպէտեւ տնտեսական աճման եւ կատարելագոր-

ծութեան խաբեպատիր երեւոյթ մը ունենայ, գործարանաւորութեան մը վերջնական փճացման կ'առաջնորդէ եւ անոր անարիւթիւնն ու ճգնաւորական տխուր ամբողջութիւնը յատկանշող պարագայ մըն է պարզապէս:

Կենսա-ընկերաբանական երեւոյթներուն մէջ, ղիտելի որ է, փոխադարձ հաղորդակցութեան կանոնաւոր ու հակա-կշռող առնչութիւններ անհրաժեշտ են, ապահովելու համար իւրաքանչիւր կենդանի գործարանաւորութեան որոշ անհատական աճման ու ամրապնդման հետ նաեւ ընդհանուր ներդաշնակութիւնը ամբողջութեան:

Ահա՛ այս բնական օրէնքի գեղեցիկ սկզբունքին վրայ հիմնուած է միջազգային (*internationaliste*), համացեղային այն մեծ շարժումը՝ որ դարուս վերջին քառորդին մտաւորականութեան ամէնէն կարկառուն ու ամէնէն մասնաւոր յատկանիշերէն մէկը պիտի ներկայացնէ: Այս ձգտումը՝ ուրուագծօրէն կ'իրագործուի նաեւ հետզհետէ՝ իրական կեանքի մէջ թէպէտ առհասարակ ժամանակին ընկերային կազմակերպութեան ոգիին հետ իր բացարձակ անհատութեան հետեւանքով, չափ խրտչող, վարանոտ ու անուղղակի երեւոյթներու ձեւին տակ: Այսպէս, ուրեք ուրեք գաղափարն ամէն կերպով ուժովցնելու հանգամանքներն ունեցող ձեռնարկներ ու հիմնարկութիւններ:

Եթէ ուզէինք մեր տեսութիւնները պարզել ներկայ ընկերութեան քանի մը ստորաբաժանումներուն վրայ, Անգլիա եւ Ֆրանսա գեղեցիկ օրինակներ պիտի ըլլային մեզի համար:

Այն ստրկական կապկումը՝ զոր երբեմն փորձեց Պոլիս Ֆրանսական ձեւերուն, հեռի ըլլալէ նոյնապաշար կարողութեան մէկ երեւոյթը՝ մեր ցեղին, անոր անձնականութեան տկարացման ու նրաւորման ախտանիշերէն մէկն էր:

Իրօք, ինչպէս արդէն յիշուեցաւ, նոյնացում կայ. կենսա-ընկերաբանական կարգին մէջ, բայց այն ատեն միայն օ-

րինաւոր, անխառն ու հետեւաբար նաեւ օգտակար է, երբ կը ներկայանայ այն ձեւին ներքեւ, ուր որեւէ կենդանի առողջ գործարանաւորութիւն մը, օտար շրջանակէ առած տարրերը կը ծառայեցընէ իր յատուկ խմորին բարգաւաճման, ընդլայնման ու ձոխացման, այդ տարրերը մտցնելու իր գրական խնդիրեան մէջ, անոնց տալով իր բնորոշ գոյնը :

Ոչ մէկը կրնայ պնդել թէ մեզի հա-հար տեղի ունեցածն ալ միեւնոյն բանն էր, վասն զի ո՛չ մէկ ատեն ազգային յատկանիշէ այնքան զուրկ գրագիտութիւն (?) մը ըրած ենք, ո՛րքան այդ շըրջանին :

Եթէ այսօր սակայն դէպի դաւառական գրականութիւնը, դէպի արհամարհ-ուած ու մոռցուած շատ մը գրական նիւթերու ուսումնասիրութիւնը սէր մը եւ ձգտում մը կը տեսնենք, այնպէս ալ մի-այն ուրուագիծն է այն գրական մեծ շար-ժումին՝ որ հարկ է պատրաստուի աւելի լայն, աւելի ուժով, աւելի կատարեալ ու աւելի ամբողջական ձեւի ներքեւ : Որպէս զի ազգերու մտաւորական ներ-դաշնակութեան մէջ ներգործական դեր մը ստեղծենք մենք մեզի, պէտք ունինք առ այժմ ուժով, բայց շատ խելացի, փափկանկատ ու շրջահայեաց ինքնամ-փոփման մը, մեր ցեղի գրական ուժե-րուն եւ յատուկ կարողութիւններուն գիտակցութեան մէջ : Այդ կենսա-ընկե-րաբանական աշխատութեան պիտի կըր-նայ հետեւիլ ճառագայթող յատկութիւն : Այն ատենն է որ պիտի կանոնաւորուի համերաշխ գրականութեան մը մեքենա-կանութիւնը, առնելու եւ տալու, կեդ-րոնանալու եւ ապակեդրոնանալու փոխն իփոխ շարժումով մը :

Ամէն պարագայի մէջ, սակայն, գրա-կան ուսման եւ կազմալուծութեան ախ-տանիշներէն ետքը որ երեւան եկան օ-տարամոլութեան ձեւին ներքեւ, ինք-նաճանաչութեան պարագայ մը, հետե-ւաբար նաեւ նոր կեանքի սկիզբ մը պէտք է հատատենք ինքնամփոփման այս ե-րեւոյթին մէջ զոր հայը կը փորձէ տա-կալ :

Ուրեմն ամէն անոնք որ կ'ըմբռնեն գաղափարին բանաւոր արժէքն ու բա-ւական կորով ունին անոր համար աշ-խատելու, պէտք է պարտկեն իրենց կարողութիւններն ու իրենց ուժը :

Բայց այսօր, նորէն, բուն պոլսահայ մտաւորական շարժման, — որ կը սահմանափակուի լրագրական անձուկ գործունէութեան մը մէջ, — բնութիւնը հակազդեցիկ է բնորոշ խմորի վերակազ-մութեան գործին : Կը նմանցնէ, բայց չի կրնար իւրացնել, — կ'ուտէ բայց չի կրնար մարսել : Եւ ասիկա բոլորովին ժխտական արդիւնքներ կ'որդեգրէ, ցե-ղային յատկութիւններու մշակման տե-սակէտէն :

Դարձեալ ուրեմն հակազդեցութեան մը անհրաժեշտ պէտքն է որ կը ցցուի, մէկ կողմէն այն զգացումներուն դէմ, որոնք կը նպաստեն կոյր օտարամոլու-թեան տխուր գործին առաջացման, եւ միւս կողմէն՝ այդ ձգտումը պահպանե-լու եւ քաջալերելու աշխատողներուն դէմ : Ու ժողովներու պզտիկ խումբը, որ իր մտաւոր ուժը կը փորձէ, աշխա-տութեան դժուարին ու բարդ (complicue) ասպարէզ մը ունի իր առջեւ : Թողունք քաջալերութիւնը : — Խորատակիչ հակա-ռակութեան մը չհանդիպէ՛ր ան, եւ ա-սիկայ պիտի բաւէր յաղթելու :

Յաջորդ յօդուածով մը պիտի բացատ-րեմ թէ ի՞նչ պէտք է ըլլայ բուն հայ գրականութեան մը ոգին ու ձգտումը :

Մալկարա
25 Նոյեմբեր 98

Կ.

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑ

1899 ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ

Գ Ի Ն 6 Ղ Ր Ո Ւ Շ

Կեդրոնատեղին է, Էսկի Չապ-թիէ ճատտէսի, թիւ 61, Նշան Կ. Պէրպէրեանի տպարանը :

Է Գ Լ Ա Յ

(Շար. Բիւրակնի 44 թիւէն եւ վերջ)

Քրիստոնեաներու հետզհետէ բազմանալն եւ ասոր հետեւանքով եկեղեցիներու շրջակայքին առած գերեզմանական անպատշաճ եւ հակառողջական վիճակը շատ կանուխ ժամանակէն օտարացին եկեղեցական իշխանութիւնը՝ որ օրէնք դնէ գերեզմանները եկեղեցւոյ շէնքէն հեռացնելու համար. եւ նախ, ինչպէս որ կը հանդիպինք Կանոնագրքի մէջ, օրինադրեցին թէ գերեզմաններն եկեղեցւոյ շէնքէն 40 կանգուն հեռի պէտք է փոխուին:

Այս օրէնքը տիրեց ընդհանրապէս եւ գերեզմանները սկսան եկեղեցիներէն հեռի այսինքն՝ «արտաքոյ քաղաքի» շինուիլ: Արդէն հիմակ ամէն ոք գիտէ թէ քաղաքներու մէջ շինուած եկեղեցիներուն կից շիրիմներ կանգնել բացառիկ իրողութիւններ են, եւ թէ հասարակաց գերեզմանները քաղաքներէն դուրս են: Մեր Վիճակի գիւղերում գիտեցի որ եկեղեցիներն ու անոնց կից հասարակաց գերեզմանները, ընակութիւններէն հեռի են առ հասարակ. եւ միայն ա՛յս գեղջուկ եկեղեցիներն ու գերեզմանները ճիշտ Ոսկերերանի ժամանակը կը պատկերացնեն:

Գերեզմաններն ո՛րչափ ալ հեռանան եկեղեցիներէ, բայց Աւագ ուրբաթու, Ոսկերերանին յիշատակած Աւագ ուրբաթու յիշատակներն մնացեր են ցարդ: Այսպէս Այնթապցիք — անշուշտ ուրիշ տեղացիք ալ — այդ գիշերը եկեղեցւոյ աւարտումէն ետքը ճիշտ աղամամութիւն քաղաքէն դուրս՝ կեզման (=գերեզման) կը վազեն, մա՛նաւանդ կանանց «ախտաբեր» եւ «առ թշուառութիւն զիւրաբեկանելի» աղգը՝ կը դիմէ հո՛ն լալու, մոմ լուցանելու դամբարանի սնարին վրայ եւ «կէզման օրհնել» տալու համար: Եւ կանանց աղգը, ինչպէս դիտել տուի յօդուածիս սկիզբը, եկեղեցւոյ մէջ ողբալէ յետոյ գիշերը, ա-

ղամամութիւն՝ այսինքն՝ ԷԳԼԱՅ կ'ըլլան իրենց սիրելիներու շիրիմներուն վրայ:

Եթէ չենք սխալիր, այս է ԷԳԼԱՅԸ, այգուց եղած լացը ⁽¹⁾ գերեզմաններու սնարին վերեւ: Բայց որովհետեւ այդ լացը նախ եկեղեցիէն կ'սկսի ի լուր Յիսուսի Քրիստոսի չարչարանաց յուզիչ պատմութեան, կանխումով մը՝ Աւագ ուրբաթ գիշերը կոչած է՝ ԷԳԼԱՅ:

Պարկեշտութեան եւ պատկառանքի դէմ վարուողներուն համար Ոսկերերանի գործածած խիստ բացատրութիւններն, որոնց մի քանին չըզօրինակեցինք վերագոյն, կրնանք գործածել ա՛յն անվայել եւ տգեղ տղայամտութիւններուն դէմ, որով խաւարին եկեղեցւոյ մէջ փոխանակ Քրիստոսի կեանքին այդ աստուածային վայրկեաններուն վրայ խորհրդածելու եւ արդի կրօնականացումի պարազաններն ուսումնասիրելու, շատեր զիրար կը հրմշտկեն, տարօրինակ կերպով կը խռնին այդ օրն ու անպատշաճ խօսակցութիւններ ալ կ'ընեն, կամ ինչպէս կ'ըսէ Ոսկերերան. «զոյովս տեսանեմ յեկեղեցիս յայսմ ամբոխեալս եւ «բարբառեալս եւ ի վերայ իրերաց կալով եւ վազելով լուտան...»:

Քանի մը խօսք ալ. ինչո՞ւ Համէնցի զիւղացիներ եզլաց կ'ըսեն հոգեճաշի: Այս ալ պարզ է, կարծենք, Քրիստոնեայ ազգերու հին բարքերէն մնացած բան մըն է գերեզմանատուներ կերակուր տանիլ, օղի կամ գինի խմել: Այս վերջինը շատ հին է եւ նախաքրիստոնէական ժամանակի սովորոյթներէն է: Եւ շատ լաւ կ'իշխեմ թէ Այնթապցիք — ուր սովորութիւն կայ դեռ ամէն շաբաթ եւ ընկոյին (կիրակամուտին) գերեզման երթալ — առատ կերակուրներ կը տանին թէ՛ աղքատաց բաշխելու եւ թէ՛ իրենց համար: ⁽²⁾ Մկրտիչ կաթողիկոս խափու արգիլեց եւ իրաւի հետզհետէ

[1] Այգուց. — Հմմտ. նաեւ Բիւրակնի թիւ 30 էջ 549:

[2] Հմմտ. Տոտէմ, Կերպար. ու Հոգեյածու. թիւն յօդուածը: ԽՄԲ.

ամփոփուեցաւ այդ ականգութիւնն, եւ կրնանք ըսել թէ հիմակ չիկայ այդ բանը:

Կերակուրներու կարգէն է նաեւ կոչիբան, որ դեռ յոյն ժողովուրդներուն մէջ հաստատուած է. եւ իբր դիւրապատրաստելի եւ դիւրատար ուտելիք մը՝ ամէն մեռելոցի օր կը շինեն՝ եկեղեցւոյ դուռը կը բաշխեն աղքատներուն: Կոլուբային Այնթապցիք հասիկ կ'ըսեն, որ պարզապէս ընտիր ցորենը խաշելով կը պատրաստուի, շատ քիչ սիւսեռ ալ կը խառնեն մէջը: Առ հասարակ անվնաս ուտելիք մը նկատուած է հատիկն, որ տարուան ուրիշ օրերում ալ կը պատրաստեն, ինչպէս, Կաղանդի օրն եւ մեծպահքի մէջ քանի մ'անգամ, եւ մասնաւորաբար Միջինքին: Գերեզման տանելու համար ալ բնականաբար դիւրին գործ մըն է հատիկը: Այս ամէնն ա'լ հետզհետէ անհետանալու վրայ է քաղաքներու մէջ, իսկ Համշէնցի գիւղացիք, որոնք չունին կոլիբան, ուրիշ կերակուրներ կը շինեն եւ՝ ննջեցեալի հոգւոյն համար կը կերցնեն աղքատաց ու բարեկամաց, կիրակամուսներուն տուններու մէջ եւ կիրակի առաւօտները խաչ-դուռը (եկեղեցւոյ դուռը): Մաշտոցի մէջ նշանակուած այգուցի կարգին հետ կապ ունենալուն այս կերակուրը եզլաց կ'ըսուի: Ասկէ զատ, երբ ենթադրենք հաստատապէս թէ Աւագ-ուրբաթու, ըստ Այնթապցոց եզլացին (Այգլաց), գերեզմանն ուտելիք կը տարուէր, ինքնին կը հետեւի թէ այդ ուտելիքը՝ կ'ըսուէր եզլացի կերակուր, լաւ եւս եզլացի հաց, եւ յետոյ հացը զեղչուելով՝ միայն ԷԳԼԱՅՈՎ լռեւեայն իմացուեցաւ նոյնն ալ:

Այս է, կարծենք, եզլացի (Աւագ-ուրբաթ) իմացումն, ըստ Այնթապցոց, եւ միւս եզլացի (էզլացի-հաց = հոգեհաց, ըստ Համշէնցոց) իրարու հետ ունեցած կապն ու աղերսը:

ԱՄԱՐԳԷՆ ՎՐԴՊ.

Հ Է Ք Ե Ա Թ Ն Ե Ր

Գ.

ՕՅԵՄԱՆՈՒԿ ԵՒ ԱՐԵՒՄԱՆՈՒԿ

(Ակնայ բարբառով)

Կար ու չիկար, քաղքին մէկը հարուստ մի կար, ուր որ զաւակ չունէր: Ասոնք էրիկ կնիկ Աստծու աղաչանք կ'անին ուր իրենց զաւայ մի տայ, ի'նչ կ'ուզէ թող լընի, օձ լընի թը կարիճ:

Ասուած ասունց աղաչանքը կու լսէ, ինն ամիսէն աշխարք կու գայ օձ մի՝ ուր ծնածին պէս դայեկը կու կլլէ: Տասն ու մարը աս բանը կու տեսնին թը չէ՝ վախերնուն ծնած օձը օտայի մը մէջ կու գոցին: Ութ օր ետեւ օձը կու պաշլայի օտային դուռը պօշովը զարնել: Տասն ու մարը աս օձին շարաթը ախիկ մը քային կու անին ուտելու համար, չիւն-ֆի խելացիները ասենկ ըսեր էին:

Աւուրը մէկը սըրան կուգայ ետքիմ ախիկի մը: Աս ախիսին մարը խորթ ըլլալուն ինքը կու մտածէ ուր իր մարը իրմէն ծնած ախիկը չի տիտայ, ինքը տիտայ. աս մտածումով դիշերը շատ կուլայ, կուլայ իւր արցունք կու թափէ. մէյ մ'ալ կու քնանայ. երծին մէջը Սուրբ Սարգիսը կու տեսնէ, ուր իրեն սիրտ կու տայ ու կըսէ ֆի.

— Ինչո՞ւ կու լաս, երուր քեզ օձին տան, օձը պօշովը քեզի տի զարնէ ու տ'ըսէ, « Զենէ ապայէ լաթերդ ուր ուտիմ քեզ »: Դուն ալ անոր ըսէ քի, « Զէնէ շարէշար շապիկդ ուր հէնիմ ապայէ լաթերս »: Իրեք անգամ քեզի աս խօսքերը տ'ըսէ, դուն ալ իրեք անգամ աս նուղապը տուր:

Աս երծին վրայ ախիկը ուրախ կուլի, կ'արթննայ, ետքէն կու մտածէ կու մտածէ Ս. Սարգիսին խօսքերը միտքը չի'նիւր, քեքրար կու պաշլայէ լալ. կու լայ, կուլայ. կէս քուն կէս արթուն, Ս. Սարգիսն է թէքրար կու երւնայ ու ըսելիքը միտքը կու ձգէ:

Առտուանց կանուխ հարուստին մարդիկները աս եհրիս աշխընին տանը դօռը ձեռք կ'առնին : Ախշիկը կ'ուզին : Տառն ու մարը հարուստին արգուիկն դէմ չին կրար դնել, ու խորթ մարը իրեն խուճային ախշիկը քեռիս կու անէ : Հարուստն է աս ախշին ալ մէկալներուն պէս կու տանի իրեն օձ զաւակին տալիւ, դօռը կու բանայ ու ախշիկը ներսը օձին օտան կու սայպէ. օձն է ախշիկը տեսածին կիպի իրեն էոջի ետեքովը պօշովը կու զարնէ ախշիկին ու կ'ըսէ.

— Հէնէ՛ ապայէ լաթերդ ուր ուտիմքեդ :

Ախշիկն ալ կ'ըսէ քի.

— Հէնէ՛ շարէշար շապիկդ ուր հէնիմ ապայէ լաթերս :

Օձը իրեք անգամ կու զարնէ ախշիկին ու իրեք առդան կու կօյրէ : Ախշիկն ալ իրեք անգամ ադ ճողապը կու տայ անոր : Մէյմալ տեսնես օձն է իրեն շապիկը կու հէնէ, ու մէջէն կու ելլէ երիտասարդ մի ուր նմանը չիկայ : Օձը մարդ եղածին պէս ախշիկին կօյրած իրեք առդաներուն տեղը իրեք հատ մարդրիտ կու դնէ : Ետքէն աս երկուքը իրար կու սիրին ու ան օտային մէջը կու մնան : Ժամանայ մի ետքը տառն ու մարը կու տեսնին ուր օձը ձան ու ձուն չի հանել, կու զարմանանքի աճապի՞նչ եղաւ. կուզան օտային դօռը, խաղէ մի կու նային ուր, ի՞նչ կ'ըսես, երկուքն ալ հարս ու փեսի պէս նստել ին ներսը, դօռը կու բանան ներս կու մնին, մեծ մեծ ուրախութիւն կու անին, մէյ մէկ ձեռք լաթ կու չինին, ու բոլոր խըսըմները հարսնիքի ճալկէ կու անին, ութ օր ութը գիշեր հարսնիք, կ'ուտին, կու խմին, կ'ուրախանան :

Եղաւ ուր տղան խառպէք գնալու համար տունէն հեռանալ կ'ուզէ, տառն ու մարը դէմ կու գան իրեն. տղան մտիկ չի անել, ու մօրը կ'ըսէ թը ես կ'երթամ փախէք իզիկն չունիմ ուր հարսդ իրեն մօրը տունը խրկես, ձէնին ալ նը չի տի թողուս : Տղան կ'ելլէ կ'երթայ :

Աշխընին խորթ մօրը փորը սատանայ

մտած է, ամէն օր կ'երթայ տեսութեան. օր մըն ալ կուզայ աշխիկը կու ձէնէ. կեսուրը իր տղուն խօսքը միքքը կու բերէ ու չիտար հարսը : Ասեակով քանի մի անգամ մարը կ'երթայ կուզայ, նիհայէք պարընտարը կու թողու ուր հարսը չորս օրուան համար երթայ մարոնցը տունը :

Հարսը մարոնցը տունը կ'երթայ թը չէ, պատիւի համար իշիճա կու տանին : Մարը իր հօգ աշխընին խրատ կուտայ քի, եր ուր խորթ ախշիկը լաթերը հանէ նը, դուն անոր ըսէ քի. — Բուրուկ հալաւս ունիմ, սա լաթդ հագնիմ, քուրուկ հալաւս ունիմ սա մէկալն ալ հագնիմ, ասեակով խորթ աշխընին հարսնիքի լաթերն ամէն ալ հագի, ու քովի տղուն հետ կեսրոջը տունը գնա :

Խաւ ախշիկը մօրը թէնպիհը կու կատարէ :

Կեսուրը հարսին ժաժկտուածքին չի հաւնիր ա', ինքիւրեն կու ըսէ քի, գեհեք մօրը տունը իրեք չորս օր մնացնը՝ քիչ մը փոխուեցաւ նոր խոշ փեյջաւն արաւան ալ քանի մի օրէն կ'օսնի : Աս քախիք հարսը կ'սարոնցը թողունք, երթանք նայինք թը անդին ասըլ հարսը ի՞նչ եղաւ :

Բուն հարսը լոյնալէն եքքը, մօրը հետ դուրս կ'ելլէ ուր քօրը իրեն լաթերը հագեր ու օրթան չիկայ : Խորթ մարը ուր զաքը գիտէ անոր հագուիւն ու կ'սարոնցը գնալը՝ կ'ըսէ թը.

— Ախշի՛ն, դուն աս տեղը կ'եցի ուր ես երթամ նայիմ թը սա չ'իլլելու ախշիկը ո՛ւր մնաց :

Խեղճ ախշիկը հոգ զըտ կոր լուսու կու պիկիլէ թը մար'ախշիկ տի զառնան տի գան : Պիկիլէ :

Օրն իրիկուն կ'ո՛ւլլի, մութը վրայ կու հանի, ճարը կու հատնի, կ'իյնի լեռնէ լեռ՝ գիշերը անցընելու տեղ մը կու փըտընէ, անօթի սուաղ, մէյ մին ալ մաղարա մը կու տեսնէ, կու մննէ ներս, կը մննէ ուր ի՞նչ տեսնէ, մէռել մի, կու սարսիի, կու վախնայ, ի՞նչ անէ, զիւրան ալ զազաններու վախը կայ :

սկուլթ կու լլի կու մնայ ֆոն , Գիշերը մուլթ կոխածին պէս . մեռելն է տեղէն կու շարժի կ'ելլէ կու կոյնի, կու տեսնէ ուր աղւոր հարս մի :

Հարսին դիտուն եկածը լսելէն եքքր անոր հետ էրիկ կնիկ կու լլին : էրիկը էմմէն ցորեկ կու մեռնի ու արեւը մարը մննելուն պէս կ'ողջնայ , — անոր համար անունը ԱՐԵՒՏԵՍ ՄԱՆՈՒԿ կու ըսուի , — ու գիշերը ալի կերթայ ու ալի մտով կ'ապրին :

Ժամանակ մը կ'ոսնի, հարսը կու ծոց-
ւորի, տղաբերքի օրերը կու մօտենան ,
հարսը կու պաշալայի կու մտածէ ֆի,
ինտոր դաւակ տի բերէ մաղըրային մէջը,
մինակ, անօգնական, կուլայ ու կուլայ :
Արեւաես մանուկը կնկանը լացին ու
հրումպուն չի դիմանար, կու դառնայ
կնկանը կ'ըսէ քի, դուն մի հոգար տղա-
բերքին օրերը մօտեցածին պէս , գիշերը
կու տանիմ քեզ քաղաքը , ֆոն իրեք
քոէր ունիմ անոնց դօռը կու զարնես ու
«Արեւտես մանուկին խաթերն համար
դօռը բացէք» կ'ըսես ու հալըդ արզը
կու անես, անոնք քու տղաձգանութեանդ
օրերը քեզի պետ կ'անեն :

Կնիկը կու հասկնայ ուր օրերը մօտե-
ցեր է , էրիկը կնիկը էոէջը կու ձգէ
ու կու տանի կու ցուցընէ տանը դօռը
ու ինք կու դառնայ իր տեղը : Կնիկը
դոռը կու զարնէ ու ան խօսքը կ'ըսէ ,
անինք ալ իրենց աղբօրը անիւնը լը-
սածնուն պէս չալիուի մը դօռը կու
բանան ու անձանաչ կնիկը ներս կ'առ-
նին :

Տղաբերքի ցաւը կու մննէ ու մօնչ
մի աշխարք կուգայ : Կնիկը ետքախը
կու մնայ քանի մի օր : Օր մին ալ առ-
տուանց քովը կուգան ուր , հայրանի
եփուած ոսկորտանք, զլօխ մլօխ տղա-
ձգանին քովը կու կենան : Աղջիկները
կ'ըսին .

— Վա՛յ, դուն սիրող ունիս ՏԵ գի-
շերը ներս կ'առնես, մենք քեզի պէս
դէշ կնիկը խապող չինք աներ, հըմա',
հըմա' դուրս տ'ելլես :

Խեղճ կնիկը նեղը կու մնայ :

— Ամա՛ն, կ'ըսէ , իս սօխախը մի
ձգէք ուր, ձեզի եղելութիւնը պատմիմ :

— Է՛յ, շատ աղէկ, հայտի , ըսէ նա-
յինք, կ'ըսեն :

Կնիկը կու պաշալայէ դիտուն եկածը կու
պատմէ : Իրեն խորթ աշխիկ մը լընելը ,
օձին կեր տրուելը , օձին մարդ լընելը ,
անոր հետ կարգուելը , էրկանը խուրպիք
ելլելը , մարոնց տունը ձէնուելը , մօրը
ՏՈՒՄԱՐԱՅՈՎ իշխնա գնալը . ֆոն մինակ
մընալը , մաղարա մըննելը ու մեռելին
հանտիպիւր , մեռելին գիշերները ողջնալ
ու ավը ելլելը , ու ցերեկները մեռնիւր ,
անոր հետ էրիկ կնիկ լընելը , անոր Ա-
ՐԵՒՏԵՍ ՄԱՆՈՒԿ անունն ու իրենց ալ
աղբարը լընելը , ծոցուորիւր , ու նիհայիք
իրենց տունը գալը , ու ան մեռէն կե-
րակուրն ալ գիշերը փեմնիտեմն Արեւ-
րեւմանուկին բերելը մէկիկ մէկիկ կու
խօսի :

Քուրուքտաքը աս ուր կու լսին նը՝
կ'ըսին ֆի,

— Վա՛յ, ատենկ է նը՝ մենք մեր աղ-
բօրմէն չինք օսնիր , հեղ մին ալ ուր
գայ նը, մենք փեմնիտեմն քովերը կու
պահմտինք, իրեքս մէկէն կու բռնինք
ու ալ չինք թողուր : Ավը ուր բերէ նը՝
դուն բարսը ձանով տ'ըսես ֆի , «ցածցի
ուր առնիմ, մէջքս կու ցաւի չիմ կրար
առնել , » աս խօսքը քանի մի անգամ
բարսը ձայնով տ'ըսես ուր մենք ար-
թնանք :

Մէկալ օրը գիշերը քուրուքտաքը ար-
թնցան ու բռնեցին իրենց աղբարը ,
ան ալ ետքախիշ եղաւ ու ըսաւ ֆի , —
« Ես ցորեկը մեռել իմ ու գիշերը կա-
յրխնաւ , ի՞նչ տի անէք իս ուր ֆոս մը-
նամ , ցորեկը սըսուալի մեռել մը կուլ-
լիմ :

— Մենք քեզի կարգալիք կ'անինք
կ'ողջըցընինք , ըսին քուրուքտաքը , ու
չի թողուցին ուր երթայ :

Ցորեկ եղաւ , մարդը մեռաւ : Գնացին
Քահանայ բերին , արձակուր Աւետարան
Սասանցի (1) կարդացին իրեք օր : Ա-

[1] Ակնայ քաղաքին մէջ , հին , հայերէն ձե-
ռագիր Աւետարան մը կայ , ասիէ զատ մեծ եր-

րեւտեսը ողջնցաւ, կեցութիւննին սիրով էր:

Գանձ ուր աս տունը մեծ ճամբուն վրայ լընելուն, ՕԶԱՀԱՐ ՄԱՆՈՒԿԸ խաւրպոթութենէն ղառնալուն եկաւ ասոնց տիւնը իջաւ: Իր կնիկը տեսնելուն պէս ճոցցաւ, ու կնիկն ալ իր էսջի էրիկը ու իր կողմէն իր մարգարտէն իրեք առղաները ցցուց անոր: Օճահար մանուկը չի կրցաւ ա'լ համբերել, Հարցուց Արեւեստին թը.

— Աս կնիկը ուակի՞ց առեր ես:

Ան ալ նախ արաւ իրեն մեռել լընելը, անոր հետ էրիկ կնիկ լընելը, անկէ մոնչ մը կալլելը, ու անոր սեպկապովը մեռելութենէ ողջնալը, եւայլն:

— Աղբար ի՞նչ կ'ըսես, աս իմ կընիկս է ըսաւ, Օճահար մանուկը, չես հաւատար նը բերնին մէջը նայէ, էսջի մարգարտէ աղաններուն:

Ու կու պաշտայէ Օճահար մանուկը իր գլխուն եկածը պատմել մի ըս միջէ, ու կ'ըսէ.

— Աս կնիկը մուքթախ իմս է, չիւնֆի ես օձ էի, աս իս մարդ արաւ ու ես կարգուեցայ իր հետը: — Արեւեստ մանուկըն ալ անդիէն զօր կ'անէ քի աս կնիկը միւնպաք իմս է, չիւնֆի ես մեռել էի ու ողջընայ, հեւ սե իրմէ մօնչ մին ալ կալլեցի:

Գործը կ'իյնի խելացիներուն.

Խելացիները կ'ըսին թը ատոր խօլայը կայ, — « մախիւրէն բաջուկ շինեցէք, տուէք ուր ուտէ, գեշերը երկուքդ ալ երկու քովը եաքախ ձրգեցէք, մէյ-մէկ աման ալ ջուր առէ՛ք, գիշերը որ-մէդ ուր ջուր ուզէ նը՝ անոր կնիյն է».

— Աս իրիկունը խելացիներուն ըսածը կ'ա-նին, Կէս գիշերին կնիկը կ'արթնայ, ծարաւած պապկած, մոնչն ալ իր ծոցը:

«Օճահար մանո'ւկ, Օճահար մանո'ւկ, ամա'ն, ցառքէ պոխյ մը ջուր տուր:

Կաթագիր, մագաղաթեայ աւետարան մը, որ Սասանցի Աւեստան անուամբ հռչակաւոր է: Աս նուիրական Աւետարանը քահանայից ձեռօք ծանր հիւանդներու տունը կ'երթայ. որ իրենց անարժամ բժշկն է: Ուրիշ տեղեր այսպիսի նը-ուիրական դրքեր « Թաւի մանուկ » կը կոչուին:

Արեւեստ մանո'ւկ, կու ըսէ, առ քու աղադ քեզ:

Աս խօսքը ըսածին պէս, Օճահար մանուկը ջուրը կու տայ ու իր կնկանը հետ ճամբայ կ'ելլէ տիւն կ'երթայ:

Կ'երթայ տիւն ուր կնկանը խորթ քո-րը տանը հարսին պէս նստեր է:

Հըման ան դուրս կ'առնէ, ու իրեն տատին ու մօրը արածը երեսներնուն կուտայ, ու իրեն մարգարտէ առղաներով կընիկը կ'առնէ կու նստի:

Ասոնք հասան իրենց մուրատին, լամէ-նըն ալ հասնին իրենց մուրատին: (1)

Ծանօթութիւն. — Այս հէքեաթը պատ-մեց ինձ Տիկին Սրբուհի Փիլիպպոս Եր-կաթեան, որ ի Կեսարիա, և ես գրի ա-ռի, որուն մէկ ուրիշ տարբեր ընթերց-ուածը կայ Գ. Եպս. Ս. ի Համով հո-տով, երես 252. տպգր. ի Կ. Պոլիս 1884:

Բառարան. — Մէյ=մէկ: Ասուած= Աստուած: Թը=թէ: Նը=նէ: Տատ= հայր: Ախշիկ=աղջիկ: Դօռ= դուռ: Ուր=որ: Տի=պիտի: Տի տայ=պիտի տայ: Երծին=երազին: Երուր=երբոր: Հէնէ=հանէ: Ա պայ=խուրձէ կամ բուր-դէ շինուած կարճ պարեգօտ, որ երբեմն առանց հագնելու ուսերու վրայ ալ կ'առ-նուի: Շարէշար(2) = վերէն ի վար: Սայ-պել=ձգել: Խաղ=ճեղքուած: Ձէնել= հրաւիրել: Պարնտատ=Սկեսրայր: Զիլլե-լու=չըլլալիք: Զըտ կոր լուսու=մինչև առաւօտ: Մննել=մտնել: Սարսըփիլ= սարսափիլ: Սկութ=սիւքիւթ=լուծիւն, փոն, ֆոս= հոն, հոս: Եքքը = ետքը: Հրումպու=ողը ու կոծ: Քօր=քոյր: Էմմէն=ամէն: Օմնիլ=անցնիլ: Բարսը = բարձր: Ի՞նչ=ի՞նչ: Սըսուալի(3)=զըզ-ուելի: Ծոցուր=յղի: Մախիւր=մոխիր Մօնչ=մանչ աղայ: Ծոցցաւ=ճանաչեց: Բաջուկ=տեսակ մը հաց, փիսե:

Կեսարիա

Տ. Վ. ՊԱԼԵԱՆ

[1] Սոյն հէքեաթն ալ պիտի վերլուծենք «Տէ-միր դեւի հէքեաթին հետ»:

[2] Շարէ կամ արեւոր կը նշանակէ՝ բեհեզէ բարակ՝ շապիկ, հագուստ եւլն:

[3] Սարսափելի:

Դիս. Առ Գեր, Յօդուածագիրն. — Այս հէքեաթին մէջ, չատ մը բառեր սխալ ուղղագրուած էին՝ հրտեանք ազաւաղեալ արտասանութեան: Պարտաւորեցանք կատարել հակ եղած փոփոխումները՝ ըստ հարազատ առողջանութեան Ակնայ գաւառաբարբառին:

ՄԱՆԱԿԱՐԺԱԿԱՆ ՓՈՐՈՆՔ

Աշխարհագրութիւնը սորվեցնելու ինքնաթիւ եղանակ մը — Նիու Եորքի «Ժուրնալ տը լ'էգօլ»-ի 24 Սեպտ. թիւին մէջ Տիկին Ֆէննի Ս. Ֆարին-հօլը աշխարհագրութիւնը սովորեցընելու խիստ ինքնատիպ եւ ճշմարտապէս հանճարեղ ու նոր եղանակ մը ցոյց կուտայ: «Տղա՛քս, կ'ըսէր վարժուհին առաջին դասը սկսած ատեն, աշխարհագրութեան շատ մը գրքեր կան, սակայն անոնց մէջ չկայ հատ մը որ զիս գոհացնէ, ուստի, միայն մէկ միջոց կայ՝ այն է որ մենք շինենք աշխարհագրութեան գիրք մը»: Տղաքը աչքերնին խոշոր մը բացին. — գիրք մը գրելու այս դաշտափարն իրենց գրեթէ անգործնական կ'երեւար: Սակայն վարժուհին կ'շարունակէ. «Վաղը հետերնիդ բերէք ձեր տունը գտնուած բոլոր աշխարհագրութեան դասագրքերը՝ հին կամ նոր, հոգ չէ, Հո՛ս, դպրոցին մէջ սքանչելի քարտէսներ ունինք. նաեւ պէտք եղած մթերքը չեն պակսիր մեզի, եւ այն ատեն անմիջապէս գործի կ'սկսինք»:

Հետեւեալ օրը, դպրոցին մէջ, գեղեցիկ եւ այլազան հաւաքածոյ մը կազմուեցաւ աշխարհագրական գրքոյկներու: «Շատ լաւ, տղաքս, ըսաւ վարժուհին, հիմա սկսինք մեր երկիրը, Միացեալ Նահանգները, չա-

փել»։ Եւ զայն ամէն կողմէն պատի խոշոր քարտէսներու վրայ չափելէ յետոյ անցան տարբեր կլիմաներու, բարձրաձայն կարդալով զանազան հեղինակներու անոնց մասին գրածները: Տղաքն իրենց բնակած երկիրներու և հետզհետէ ուրիշ մասերու կլիմաները նկարագրելու վարժութիւններ ըրին: Զանազան հեղինակներ ինչ որ գրած էին ծովերու մասին կարգացունելէ յետոյ, ծով տեսնող տղաքն իրենց տպաւորութիւնները կը պարզէին բարձրաձայն: Երբ կարգը գետերուն եկաւ, տղաքը չէին ձանձրանար հարցաքննելէ այն աշակերտներն որ այս կամ այն գետը տեսած էին: Այս կերպով մանրամասնութիւնները կը շատնային և միայն գրել կը մնար: Ամբողջ դասարանը հեղինակն էր և վարժուհին՝ գրագիրը:

Տղուն մէկը պարբերութիւն մը կ'առաջարկէր, վարժուհին անոր սխալները մատնանիչ կ'ընէր, ուրիշ տղայ մը զայն կը սրբագրէր: Այսպէս, քանի մը խարխափումներէ ետքը, նպատակայարմար պարբերութիւնը կը գտնէին և վարժուհին զայն կը գրէր: Դասէն վերջը, վարժուհին իրենց հաւաքաբար շարադրածը գրել կուտար, որպէս զի ամէն աշակերտ անոր օրինակն ունենայ:

Այս կերպով, տղաք միահաղոյն և երեք ճիւղ մէկտեղ դաս կ'առնէին. — աշխարհագրութիւն, շարագրութիւն եւ ուղղագրութիւն:

Տարւոյն վերջը, զարմանալի արդիւնք ձեռք բերուեցաւ: Բայց, ծնողներու մէջէն փոքր թիւ մը կար միայն, որ այս եղանակէն կ'ախորժէր, միւսները չէին հաւնիր վարժուհին, որ տունը սորվելիք դաս չէր տար:

Դեղարուեստի դասեր՝ տոնոց համար.—
Պօստընի «Ժուռնալ տ'էտիւգասի-
ոն»ին մէջ տիկին Աննա Վօն Ռէյ,
Տինկովարտ նախնական դպրոցնե-
րու տղոց համար գեղարուեստական
դասերու ամբողջ շարք մը կը հրա-
տարակէ։

Իր եղանակը պարզ ու հրապու-
րիչ է։ և անտարակոյս կրնայ յաջող
արդիւնքներ տալ։ Տղուն աչքին առ-
ջ կը դնէ կարելի եղածին չափ լաւ
շինուած պատկերներ, գլխաւոր վար-
պետներու պատկերներէն ընդօրի-
նակուած, և այս օրինակներուն իւ-
րաքանչիւրին վրայ կարծ դաս մը
կուտայ։ Նախ նկարչին անունը կ'ը-
սէ, քանի մը մանրամասնութիւններ
անոր կեանքին վրայ, յետոյ կը նը-
կարագրէ պատկերին ներկայացու-
ցած տեսարանները, մատնանիչ ը-
նելով անոր կատարելութիւնները,
լաւ կողմերը։

Ահա, օրինակի համար, Միյոյէի
երկու նկարները. «Հովուուհին» եւ
«Հասկաքաղ աղջիկը»։ Տղա՛քս,
կ'ըսէ վարժուհին, «Հովուուհին»
նկարողը նշանաւոր Ժան Ֆրանսուա
Միյոյէն էր, որ Ֆրանսա ծնաւ
1814ին. ինքն ալ այն շատ մը ա-
րուեստագէտներու կարգէն էր, ո-
րոնք իրենց կենդանութեան ատեն
չգնահատուելու դժբախտութիւնն
ունին։ Իր ոճն այնքան նոր էր եւ
այնքան ապշեցուցիչ որ քննադատ-
ներն ու հասարակութիւնն առջի
բերան բան մը չհասկցան։ Բայց,
այսօր չկայ տուն մը, որ իր գործե-
րէն քանի մը ընդօրինակութիւն
չունենայ։ Նայեցէք սա Հովուու-
հին, որ ընդարձակ դաշտին մէջ-
տեղը բոլորովին միայնակ կ'երեւայ,
հակառակ իր շունին եւ ոչխարնե-
րուն։ Կը փափաքէի գիտնալ թէ
ինչ կը խորհի. գո՛ւք ալ, այնպէս
չէ՞»

Եւ դասը այսպէս կը շարունա-
կուի։

Կէօթէ արդէն յայտնած էր այս
ճշմարիտ գաղափարը. ամէն մարդ,
ով ալ ըլլայ պէտք ունի արուես-
տագիտական վայելքի։ Երբ կը
տեսնուին այնքան մարդիկ, որոնք
կ'սքանչանան տգեղ բաներու վրայ,
պատճառը պարզապէս գեղեցիկ
բաներու վրայ սքանչալալու առիթ
չունենալնին է։ Ասոր նման է անօ-
թեցած ստամոքս մը որ՝ կոշտ ու վա-
տառող կերակուրներ կ'ընդունի,
երբ չկրնար աղէկը գտնել։ Ուստի,
մարդկութեան ամէնէն գեղեցիկ
գործերուն տղոց աչքին առջեւ դը-
նելու այս մէթոդը պէտք է որ ան-
տարակոյս սքանչելի արդիւնք մը
տայ և նրբացնէ անոնց գեղարուես-
տական ճաշակը։

Թարգմ. Գաղղ.

ԵՂԱԶԱՐ ՄԻՍԱԲԵԱՆ

Ս Ե՛Ւ Ս Ե՛Ւ

Տըխո՛ւր է հոգիս, հագած սե՛ւ վիշտեր,
Սիրտըս կ'արիւնի՛ խոցով կարեւէր...
Ծարա՛ւ մը ունիմ, անհո՛ւն՝ մէկ ծարաւ՝
Սիրել, Սիրուելու — Ա՛յս է իմ մեծ ցաւ։

Մո՛ւթ է ինձ համար ամէն ինչ՝ խաւար
Հոկ իմ հոգիիս կուտայ կենարար
Սընունդ ու յագուրդ... ու սե՛ւ սեւ
խոհեր

Լըքուած սիրտիս շուրջ պատանք են
դարձեր...

Կը սիրեմ գիշեր, հոգիիս պէս սե՛ւ,
Ու երկինք՝ մըռա՛յլ, ամպո՛տ, անարե՛ւ...
Եւ խոհերուս մէջ թաղուած անըզգայ՝
կ'ուզեմ մընալ միշտ անշա՛րժ, մշտակայ...

Կը սիրեմ նաեւ մեռնի՛լ, գերեզմա՛ն...
Սեւ փոս մ'որուն շուրջ հոգիս կուգայ ման
Երազներուս մէջ, եւ ուր պիտ' հանգչին
Ոսկորներուս հետ՝ հառաչներս վերջին...

Բարեկ

ՀՐՈՒՇԱՆ

ԲԻԻՐԱԿՆԻ ԹՆՐԹՕՆԸ

ՓԱՆԻՆ ՈՒ ԵՍ

(Շար. Բիւրակնի 44—45 թիւերէն)

Ժ.Բ.

Տարի մըն ալ պիտի կենայի դպրոցը. գիւղացիներուն հետ պայմանագրութիւնը նորոգած էի։ Ատ տարուան մէջ ուր նոր կը մանէի, որոշ չէի կրնար տեսնել անշուշտ, թէ ինչ դէպքեր կ'սպասէին ինծի։ Շարունակ սակայն յուստեսի մտածումս կ'ըսէր ինծի թէ գուցէ պիտի տեսնէի... թէ Ֆանին ուրիշին պիտի նշանուէր, թէ ես ալ ստիպուած պիտի ըլլայի իրր գիւղին ուսուցիչը երթալ չնորհաւորել զիրենք, իրենց քովէն պիտի անցնէի, գաղանիքը խեղդած սրտիս խորը։ Չանոք բնաւ պիտի չվրդովէր ան մտածումը թէ իրենց երջանկութիւնը անհուն տագնապներ պիտի տար իրենց բարեկամ աղայ-սրտի մը։ Աշակերտներս շուրջս առնին անհուն հրճուանքով մը։ Տարի մըն ալ։

Պոլէն բարեկամներս ի դուր կը կանչէին զիս։ Նամակ նամակի ետեւ կ'ստանայի։ Սիրտս կ'աւարի պէս ծանր՝ զատուիլ չէր ուզէր գիւղակէն։ Մէկ քանի անգամ հեռագիր եկաւ, անպատասխան թողուցի։ Սակայն ատոնք բաւ եղած էին քիչ մը ցնցելու զիս, ու խորհիլ կուտային դրական փառաւոր ասպագայի մը համար տարի ու կէսի գիւղական բայսղ թմրութեանէ ետք։ Փառքի հակապատկերը կը ջընջուէր ամպէ կտորի մը պէս, երբ կը մտածէի անոր անուշ, լացընող դէմքին վրայ։ Ի՞նչ ընէի, գուցէ այդ անհոգութիւնս չի ներեցին ինծի բարեկամներս։

— «Ստեփան, ի՞նչ ընենք»։ — Եթէ կ'ուզես ես Նահապետ աղային խօսքը բանամ։

Ֆանին պիտի ուզէի։ Կրնա՞ր ըլլալ։ Ամեն բան յուսատու էին ինծի։ Գիտէի

թէ Նահապետ աղան կը սիրէր զիս։ Մինակ ալ էր։ Տնեցիները դեռ ծովափի գիւղն էին։

14 տարի որս մնալէ ետք կը խորհէի ես ալ տուն մը, հայր, մայր պիտի ունենայի։ Թափառիկ պիտի չի քալէի աշխարհի վրայ։ Ու եթէ բաղդը զիս պանդըխտութեան ալ մըլէր՝ գէթ սրտիս մէջ, սիրուած ըլլալու երանութիւնը պիտի ունենայի։

— Ըսէ նայինք, Ստեփան, — Լաւ։ — Չորեքշաբթի օրն էր։ Պատասխանին սպասումս չեմ կրնար նկարագրել։ Ի՞նչ պիտի ըսէր։ Իրիկուն դէմ դայի։ Քանի մը միտթաքական խօսքեր լսելէ ետք Ստեփան ըսաւ թէ հայրը մերժած էր վերջնապէս։ Սենեակի դայի։ Հրաժարականս գրեցի եւ իրր խորհուրդի ատենադատ՝ Նահապետ աղային զրկեցի։ Հրաժարականս մէջ կ'ըսէի թէ վերջնապէս, անբարձ էր ան, եւ թէ միւս օրը ճամբայ պիտի ելլէի։

Դպրոց գացի։ Տղաքը լուսթեամբ իրենց գործին կը նայէին։ Չի նշմարեցին թէ որչափ դեղին էր դէմքս, կարմիր՝ աչքերս։ Դժուարաւ աղօթք մը ըսել տուի, արձակեցի։

Իրիկունը լուր զրկեցի Նահապետ աղային թէ միտս բարոյի այցելութիւն մը տալ կը փափաքէի։ Թող գայ ըսեր էր։ Գացի։

Գուռը պառաւ մը բացաւ։ Ներսը լուռ մութ մը։ Անկիւնը նստած Նահապետ աղան մինակուկ, օղիի չիչի մը առջեւ։ Չի կրցայ բարեւել։ Ես ալ անկիւն մը կծկեցայ, բան մը չըսինք իրարու։ «Պիտի երթա՞ն» հարցուց։ «Այո», ըսի։ Չայնո կոկորդիս մէջ կը խեղդուէր։ Օղի մը տուաւ եւ ընդգլխութեանս հակառակ ստիպեց որ խմեմ։ «Վիշտը կը փարատի» ըսաւ։ Խմեցի։ Վայրկեան մը դուրս գնաց։ Ելայ հայելիին առջեւ կեցայ։ Քանի մը օրէն հոս պիտի գան։ Խեղճ բարի աղջիկ, ամեն օր պիտի նայի հայելիին մէջ, ու տառապած դէմքէն, որ վայրկեան մը ցուլացաւ անոր վրայ, բան մը պիտի չի միայ ըսելու թէ որչափ լացի իրեն համար։

Ուզեց որ միասին ճաշենք։ Նրկու պա-

տառ բան չառի Զեռքը համարուեցի հեծ-
կըլտուքներով, իրր թէ օտարութեան
գացող իր գաւակը ըլլայի: Ալ խօսք մը
չըսինք:

Դուրսը խաղաղ երանութիւն մը կար
ան գիշեր: Բնութիւնն ալ գինովցած էր:
Ամեն տան մէջ արտասովոր չլուկներ:
«Պատուելին պիտի երթայ եղեր»: Ամէնքն
ալ կը ցաւին: Ատ հաճոյքը քիչ մը կը
սփռվէ զիս:

Քանի մը բողբ ետքը ժամկոչը զիս կան-
չել կուգայ: Գիւղին ջոջերը հաւաքուե-
ր են: Կ'երթամ: Երկու ժամ անընդհատ կը
սնդեն որ կենամ: «Մեզմէ ի՞նչ չարիք
տեսար, որ կ'երթամ» կ'ըսէ ծերուկ մը,
երկու կաթիլ արցունք գլորելով: Կը
փղծկիմ: Նահապետ աղան ալ նստած է
լուկ: Կը սնդեն հրաժարականիս վրայ:
Կը խնդրեմ որ ալ յիակեն խօսքը, իմ սի-
րոյս համար: Կը լսեն: Կ'ելեմ ձեռ-
քերնին կը սեղմեմ. սնեակիս կը քաշուիմ:

Հոն տարիուկէսի տաքող տառապանքս
պայթեցաւ: Ու ես տղու մը պէս բարձ-
րաձայն լացի: Միւս առտուն գարոց գա-
ցի: Արատաստութիւնը նայեցայ աշակերտ-
ներուս, որ կուլային: Սեղմեցի ձեռքեր-
նին: Քանի մը խեղդուկ բռնեցի ըսի
թէ սիրտս իրենց հետ էր: Գլուխնին
ծուռ էր, գառնուկներու պէս անխօս
էին: Պաշտեցայ ամէն տուն: Շատեր լա-
ցին:

Երկուերը կառք պիտի նստէի: Պատ-
րաստութիւնս կատարեալ էր: Հոն հան-
դիպեցաւ Նահապետ աղան, ես նորէն
ձեռքը սեղմեցի: Անոր ալ աչքերը լեց-
ուեցան: Կառքը պիտի նստէի երբ ոսկը-
րուտ երկու բազուկներ վզիս փաթթուե-
ցան: Ժամկոչն էր, նախկին ձիաւոր մը:
Ճերմակ պիտեր, քարէ ճակատ: Տեսած
չէի առ մորդուն յուզուիլը: Կը կար-
ծէի թէ կրանիթին սիրտը աւելի կակուղ
էր: Տղու մը պէս արտասուեց. «Աս հօրս
համար լացած չէր, պա՛տուելիս ըսաւ:

Գիշերը կը սկսէր, կառքը ճամբայ ե-
լաւ: Օձապտոյտ խճուղին կ'երկնար մեր
տաջեւ: Դիւղը մութին մէջ կը թողուի,
սակայն թաւալող անխներու խլացունող

աղմուկին մէջ երբեմն կը լսէի պարտեզ-
ներու թաւուտէն յարձրացած արեւել-
քի եղանակներէն կտորներ: Արագ արագ
հեռացանք: Չայները մարեցան: Ամպերը
սեւին մէջ ասդին անդին կը վազէին:
Գրպանէս քանի մը կտոր թուղթ հանե-
ցի: Սիրոյ խօսկան պատմութենէն բե-
կորներ: Պատուեցի, ճամբուն վրայ ցըր-
ուեցի:

Անգամ մըն ալ 18 ամիսները անցան
առջեւէս, տղու անմեղ պատկերներով,
գիւղական աղուոր երգերով, սիրով ու
պարերով: Անցան:

Մութին մէջ կառքը թաւալեցաւ:

Յունվ. 12

ՄԱՍՆ ԵՐՐԱՐԻ

(Մոտցումներուն)

Ա.

Մովափի գիւղէն նաւ պիտի նստէի:
Հոն էին ամէնքն ալ, Հրաչեան, Ֆանին,
մայրիկը: Կ'ուզէի առանց տեսնուելու
անցնիլ: Ձի կրցայ: Խանութի մը անկիւնը
նստած էի, Հրաչեան կ'անցնէր:— «Հրաչ-
եայ...»: Չորս գին նայեցաւ: Զարմացաւ
զիս տեսնելուն: Քովս եկաւ, խախտ
նայուածքովը, չուր բարի» հարցուց:
«Պալիս» պատասխանեցի: Քիչ մը խօսե-
ցանք անոր հետ, տղայութեան անխմտ
գործերու վրայ: Ոչ մէկ բառ փախցուցի:
Ըսի միայն թէ Պալիս կ'երթայի որովհե-
տեւ զիս կը կանչէին: Այն իրիկունն իսկ
չոգենաւ պիտի նստէի:

Մայրիկին զրկած սպեղանին կուրծքիս
վրայ էր: Այս անգամ ցաւը չէր անցներ:
Կուրծքիս վրայ էր նաեւ կապոյտ շաւ մը,
զոր Ֆանին հիւսեր էր եօթը տարուան
հասակին, քիչ մը ատեն ինք փաթթուե-
լէ ետք աղքատի մը տուած էր: Ունե-
ցած յիշատակներս ատենք էին միայն:

— Հրաչեայ, մայրիկը տեսնել կ'ուզեմ՝
մնաս բարով մը ըսելու համար: Հաւա-
նեցաւ ու գացինք: Մինչեւ վերջը օյրիլ
կ'ուզէի: Մինչեւ մոխիր դառնալը:

Ամենքը սնեակին մէջ էին: — «Ինչո՞ւ
կ'երթաս կոր» հարցուց մայրիկը...

Սուտ մը ըսել չի համարձակեցայ : «Մեր գիւղէն գոհ չէիր» : «Շատ գոհ... Ու պատմեցի թէ ինչպէս արցունքով բաժնուած էի գիւղէն : Ակամայ երկու կաթիլ ալ թարթիչէս վար կախուեցան : Ֆանին դէմը նստեր էր : Տրտում դալուկ մը ճակատին վրայ , խօսքերուս կը հետեւէր : Ակամայ շաւիղ մը կ'զգայի տմեն բան ըսելու : Թէ իրենց համար կը մեկնէի : Թէ չատ անգութ էին իրենք : Աէ', իրենք անպարտ էին :

Սեղմեցի ձեռքերին : Մինակ Ֆանին մնաս բարով չըսի : Իրաւ , պիտի մոռնայի միւսները , բայց զինքը չէի կրնար մոռնալ :

Անկէ ետքը գոցի Գարեգինը գտայ : Ըսի անոր տմեն բան : Յուսեցաւ ինծի համար : Երբ յայտնեցի թէ այդ իրիկուն պիտի երթայի գովաւորակեցաւ բարեկամս : Ձեռք թողուր , Ռաֆայէլ , գարանթիւնան կը մոռնա՞ս կոր : 11 օր ինչպէս ծովին վրայ պիտի կրնաս սպասել : Տարիուկէս գիւղը մինակ մնացած ըլլալ կը մոռնար գուցէ :

Անկողինս , սնտուկս կտպեցի : Գարեգին անգագար կը կրկնէր : Ձեռք թողուր , Ատ միջոցին Հրաչեայ ու իր սղարիկ մօրեղբայրը Զաւէն եկան : Անոնք ալ կը պնդէին : Քանի մը օր ալ կեցիր : Վերջը գնա : Սիրտս արդէն մնալու մտադիր էր : Իրիկունը... գացի տնոնց հետ զիտեւ , չոգենաւ , որ կը մեկնէր , ալ կոծ ծովի մը վրայ , ձերմակ փրփուրներու մէջէն : Երկու ժամ ետքը , վերէն տեսայ նաւը կէտի մը պէս , հեռաւորութեան մը մէջ ուր մարդը ոչինչ կ'ըլլայ , սէրը՝ յիշատակ : Ես մնացած էի :

Գ .

«Կեցիր , եղբայր» . — «Ձեռք կրնար , անկարելի է : — «Ինչո՞ւ չի կենտո , հոս ուղած կեանքդ կրնաս գտնել : Ծովը , դիմացի լեռները , բարի ժողովուրդի մը ստիճիլը հաճոյքները բաւ չե՞ն տարի մը հոս ապրելու համար : — «Հապա զիտ ս'ը պիտի մխիթարէ» : — «Ես , Ռաֆայէլ , կը մոռնա՞ս գիւղակի կեանքդ , մեր նամակները , հին երջանկութիւնները» : —

է , եթէ հոս կենամ հին գիւղացիները ի՞նչ պիտի ըսեն : Չպիտի՞ մեղադրեն զիտ զիրենք թողելուս համար» — «Ատոր ալ ճարը կը նայինք : Նահապետ աղան հոս է , անոր ալ հաւանութիւնը կ'առնենք : — Ձեռք ուզեր անոր հաւանութիւնը :»

Շարաթը կ'անցնի : Կիրակի օրը թաղականները կը հաւաքուին : Զիտ կը կանչեն : Երկար բարակ խօսքերէ վերջ , ինծի կ'առաջարկեն... Զաքար պատուելին տեղը , որ անոր մեկնումովը պարաս պնացեր էր : Ճամբան քանի մը անգամ հանդիպեցայ այդ մարդուն , աչքը փոս , մօրուքին լուսւթը աւրուած : Ձի յիշել չի կրցայ իր արհամարհական նայուածքը երբ առաջին անգամ այցելեցի վարժարան : Բաղդը զիտ անոր տեղ կը նետէր : Ինչ մտածեց արդեօք խեղճ մարդը : Բաղդին խաղերն են տառնք :

Նոյն ընդգիմութիւններն ըրի նաեւ թաղականներուն : Վերջը նայելով թէ չըլլար , մինչեւ իրիկուն մտածելու ժամանակ ուղեցի : Պացի ամայի սրճարան մը : Աթուակի մը վրայ ինկայ : Նիւթ Պօլիս չերթայի բարեկամներուս ապրարխտ գտնուած պիտի ըլլայի : Նիւթ մնայի , ս'ը գիտէ , կարելի է հոն գտնէի կորսուած յոյսերուս չղթան , Ֆանին ու իր երգերը : Գլուխս վեր առի : Նահապետ աղան գէմս կայներ էր : Կարմրեցայ , չիտիեցայ : Վուգէի ինքզինքս քիչ մը վեհանձն ծախէ : Ձի կրցայ , երբ չի կրցայ զսպիւլ բարակ խոնաւ մը սր աչքերս կը պղտորէր : «Ինչ կը մտածես» հարցուց : «Բան մը չէ» , ըսի ուրիշ բան մը չըսելու հաստատ օրոյն : «Քանի որ կ'ուզեն , հոս կեցիր» ըսաւ :

Նիւթ համայնայի ձեռքը պիտի համրուրէի : Բաւ էր ան : Ատ մէկ խօսքով տաս տարի ալ կրնայի ապրիլ : «Վաղը մենք պիտի երթանք , կը յուսանք թէ երբեմն կը յիշես զմեզ : Հրաչեան քովդ պիտի կարգայ : Լաւ պիտի նայիս անոր... :

Բայց այս առջի մարդը չէր , փոխուած էր : Սրտիս մէջ կը հրճուէի , որ այսպէս բարի հայր մը պիտի... ունենայի : Յոյս միայն Գացի թաղականներուն , ըսի թէ

կը հաւանիմ ու կ'ընդունիմ սոյնմանները : Թուղթ մը տուին , առանց կարգալու ստորագրեցի : Տարի մըն ալ կեդրոնէն հեռու անշուք տարի մը , ոչ զարգացում , ոչինչ : ... Բայց չէ որ բոլոր տարիներս ալ պատուաւ էի զոհել անոր համար :

Իրիկունը անոնց տան առջեւէն անցած ատենս Ֆանին ու մայրիկը դուռն էին , ըսի թէ... « Պիտի մնամ , Տիկին » : Իրարու նայեցան ու ժպտեցան :

Իրիկունը երթաք բարով ըսելու դայինք Գարեգինին հետ : Տան մէջ լաւաւ էր կը վառէին : Մեկնումի պատրաստութիւնները ամբողջացած՝ ալ վերջին իրիկունն խօսքեր կը փոխանակուէին , փոքրիկները եկան քովս : Անոնց համար բաժանումը նշանակութիւն չունի , խնդուցին խօսեցան : Երբեմն բուռն ցաւէս ընկճած շրթունքս հազիւ բռնի ժպիտ մը կ'ունենար : Զեռքս ցուրտ՝ սառի , ճակատս բոցի պէս տաք : Օղին Ֆանին բերաւ , չի մերժեցի , երեք օր առաջ հայրը տուած էր հատ մը :

Կարգով թոթուեցի ձեռքերին : Երկարեցի ձեռքս Ֆանին , այս անգամ ալ ան մերժեց : Բան մը պատրուակելով անդին դնաց :

Առտուն կառքերը տարին զանոնք : Ես ալ Գարեգինի հետ դպրոց իջայ : Բարեկամներս մուցած էի :

Գ .

Նոր միջավայրին մէջ շուտ մը շրջապատուեցայ բարեկամներէ : Շատերը եկան իրենց խնդակցութիւնը յայտնելու : Սակայն գիտէի արդէն թէ շատերը նոր մարդ մը տեսնելու իրենց հետաքրքրութիւնը լեցնել կուգային : Շատեր պարապ մարդիկ էին , որ իրենց զբօսանք կը փնտռէին : Ոմանք ալ կուսակցական պարապ գաղափարներ տալու նպատակը ունէին : Համբերութիւնը դոր լաւ սորված էի մօտ անցեալի մը մէջ՝ օգտակար կ'ըլլար այդ պարագային : Երկար բարակ խօսքեր կը լսէի , դժուար չարժանանալուն կը մօտ նակցէի : Երբեմն պարագային յարմար միջավայրութիւններ , հառաչներ , պարզա-

պէս որպէս զի ցուցունէի թէ բուռն հետաքրքրութիւն մը կը զգայի խօսքերէն : Շատերը այդ համոզումով կը մեկնէին քովէս : Մտքէս երջանկութիւն կը մաղթէի այդպիսիներուն :

Ահա նոյն մը այդ տեսակ խօսքերէ : Երկար եւ չհասկցուելիք բառերէ ետք :

— « Վատութիւն է , էֆէնտիմ » : — « Այնպէս ըլլալու է » : « Այն մարդուն պէս չի կայ , ինչ գձուճ արարած է գիտե՞ս » :

— « Հը՛ , այնպէս է » : Ասիկա լաւ զրօտանք մ'էր ինծի , սակայն կամաց կամաց հասկցայ թէ շատերն ալ քերականագէտներ են : Քովդ կարգ մը չի ճանչցած մարդոցը նկատմամբ ցած խօսքեր կ'ընեն : Քիչ մը ետքը քովդ ուղղակի այդ մարդոց կ'երթան : « Գիտե՞ս , ախար , Ռաֆայելը քեզի համար սանկ չար խօսքեր ըսաւ » : Մարդըն ալ կը հաւատայ , մտքին մէջ յարմար առիթ մը կը փնտռէ վրէժ լուծելու քեզի դէմ : Անդին օճը հանդիստ կը քննանայ : Ու ես առանց լուր ունենալու արդէն կարգ մը թշնամիներ կ'ունենամ :

Ասիկա բարի եկարդի առաջին շրջանն է : Դանք երկրորդին : Աշխարհի վրայ ամենէն աւելի տգեղները կ'ատեմ : Մանաւանդ եթէ չար ու տարէց ըլլան առնոնք : Իրիկունը մինակ նստած ես , նայիս դուռդ առանց լուր տրուելու կը բացուի : Ստուալի ագեղ 65 նոց կ'ըն մը , ինքն իրենդ կը կարմանաս թէ այդ փէս կ'ընը տեսնելուն ինչու՞ ճրագիդ լոյսը չի մարիր զգուտնքէն : « Բարիկուն , բարի եկար օրդի , նայինք ինտոր ես , աղէկ ես » : — Աստուծո՛ւ բարին , մարիկ : Առանց ուղեւուդ հրամիճ մըն ալ կ'ըսես , կուգայ կը նստի ու ալ չեղեր : Ժամը երեքը չորսը կ'անցնի , պտուաւը դեռ նստած է : Կը հարցունէ քեզի հայր մայր ունի՞ս , նշանուած՞ ես , նշանուելու միտք ունի՞ս : Երջանիկ ես , եթէ նշանուած չես : Ալ գործ չունիս նէ մօտիկ ըրէ : Հաշարումէկ աղջիկներու անուններ պիտի լսես , Սուրբիկ , Վառվառա , Մանուշ , ամենքն ալ մէկ մէկ թերութեան տէր , մէկը « Գործին մէջ աղէկ չէ » , ուրիշ մը քչիկ մը շուրթիւն ունի՞ս ուրիշ մը « գեր է »՝ բայց

«Հիշ համ չունի», մէկտլը՝ շատ քայ է։ Տղայ ես, այնպէս միտքեր չունիս, բայց մեղեւորան կը մեղքնայ կոր քեզի «Եթէ կ'ուզես նէ... Աղային աղջկիլը շատ աղէկ է, ալլուման, դիր գիտէ, գիտումէ, վստահ եղիր թէ իր քրոջ աղջկիլը ըլլալուն համար չէ որ կ'ըսէ քեզի, այլ մեղքընալուն համար»։ Խօսքը կը շարունակէ, երբեմն իրր միջակէտ թափած ախանեւրուն ծակէն ծիծաղի հոտած շողիք մը կը ժայթքէ, ու կը խօսի, կը խօսի չորցած դէմքին բոլոր ճարպը կարծես ծնօտի յօդերուն է բաժնուեր։ Չեն մաշիր բնաւ, Թերեւս շատոնց քնացած ես, գլխուդ անկման շարժումները անոր ըսածներուն իրր հաւանութիւն հասկցուած են։ Մէքերան գոհունակ կը մեկնի։ Հետեւէ իրեն եթէ կրնաս։ Ճիշտ իրեն պէտք մը քով պիտի հանդիպիս իրեն։ — Քա՛, կիտե՛ս, պիտի նշանուի մանչըն։ «Արի՛, քուրուկ»։ Մարդու մի բնիւր աճա, Նէյէթը քուրոջ աղջկիլին կ'երեւայ կոր։ Նզան երկուք, նորէն հետեւէ իրենց։ — Պիտի տեսնես թէ առնէ տուն կը պաքտին, նոր լուր ունին։

Մէկտլ օր՝ առտուն կանուխ, հաւատա, քունէդ պիտի արթնցընեն զքեզ քարէ-կաշեք։ Վայ, միւսիւ, վայ, անունը բարեկամ էինք, մեզմէ գաղանիք ունիս։ Չէինք յուսար քեզմէ։ Նէ է-է աչքդ լոյս, այս իրիկուն օդին քեզմէ է։ — Խեղ ըլլայ, ի՞նչ կայ, եղբայր... «Նայէ Է-է-է ալ կ'ընէ, նշանուեր ես նէ»։ — «Չէ եղբայր, հաւատա որ չէ»։ Եթէ գործ չունիս պարտաւ երդումներ ըրէ։ Ու այս պարտադային՝ կ'ըսեն թէ Է-է-է-է անուանը մեղք է։ Ու կը շարունակուին այս կարգի շարահաւորութիւնները։ Կէս օրին ուրիշ մը կը տեսնես որ առջի իրիկունին կնոջ կը նմանի։ Ան ալ աչք լոյսի եկեր է։ Կը տեսնէ թէ գուն բարկացած ես, ան ալ կը սկսի քեզի թուել թէ այնչափ կէշ է ատ աղջկիլը որ քեզի լայն չեն տեսներ։ Ա. Բ. Գ. էն լուր չունի։ Թէ թիղ մը քիթ ունի, եւն։

Աս երկրորդ շրջանէն ետքը ալ կը հասարակնաս, դուն ալ իրենց կարգը կ'իջ-

նես։ Եթէ ապրիլ ուղես, համակերպէ իրենց։ Եթէ չխառնուիս՝ քիտե՛, Է-է-է է կ'ըսեն։ Եթէ հակառակիս կը վաճառեն քեզ իրենց մէջէն։

Անցնինք։

[Շար.]

Ռ. ՈՐԲԵՐԵԱՆ

Ե Ր Գ Ը

Վերջալոյսի մարած ձայներ
Աչունին հետ դարձան նորէն,
Նըւաղ բոյր մը կը թռչի վեր
Ծաղկի խամրած թերթիկներէն։

Տերեւաթափ անուրջներու,
Որ խայտացին անցած դարնան,
Օրեր՝ հիմակ դացած հեռու՝
Այն, վերստին չի պտի դառնան...

Սեւ յուշերու մէջ անցեալին
Ձուր կ'որոնեն աչերս հիմակ
Ծովի ժպտուն վրիժուրն, ալին,
Եւ հրճուադին սահող նաւակ։

Արշալոյսը գնաց անհետ...
Վարդերու թոյրն ալ թող խամրի,
Կեանքի անուշ երազին հետ...
Ե'րգը, ե'րգը գէթ չը մարի...

Իզմիր, 12 Սեպտ. 97

Ռ. Ռ.

ՀԱԶԱՐ ԻՆԸ ՀԱՐԻՒՐ ՏԱՐԵԿԱՆ

Ապրիլու դատապարտուած դուք
միմիայն կայէնը գիտէք, այնպէս չ'է՞, Ս. գրոյց մէջ բայց ասիկա անկէ տարբեր ու շատ զուարճալի է։

— Դիտտոսի էջն ու աւանակը գիտէք, հարկաւ գողոն ըլլալն ալ, բայց գիտէիք որ ճամբան իշուն ոտքերէն

մէկ պայտը ինկած էր: Արդ կուգան պայտառ Ղազար աղբարը տանիլ որ պայտէ, ու ասիկա ի պատիւ հռչակաւոր Վարդապետին պայտերուն մէջէն արծաթ պայտ մը կը փնտռէ կը գտնէ ու կը զարնէ աստուածաբարձ երջանիկ անասունին ոտքը: Յիսուսի հաճելի կը թուի այս արհեստաւորին ըրած զոհողութիւնը, որ կը հրամայէ բաղձանքը յայտնել. — Քովինները, մանաւանդ Պետրոս Առաքեալ, կը յորդորեն, կը մշտեն որ Երկնքի Արքայութիւնը ուզէ. — «Թէհէ՛», Արքայութիւնն ի՞նչ տի ընեմ, ես կը փափաքեմ որ խանութիս մէջ ունեցած աթուռիս վրայ ո՛վ որ նստի, չի կրնայ ելլել առանց իմ հրամանիս՝ մէկ, երկրորդ՝ ընկուղենիիս վրայ ով որ նստի՝ ալ չկրնայ իջնել, հոն փակչի իմ կամքովս, եւ երրորդ՝ խանութիս իշուն տուրակին մէջ մտնողը ալ չկրնայ դուրս ելլել: Կը շնորհուի ու զածները:

Տարիներ անցած են, Ղազար աղբարը ծեր՝ ժամանակը լրացեր է ալ, դժոխքէն հտեւանցը սատանայ մը կուգայ, քանի որ Արքայութիւնը նախապէս մերժած էր: «Շատ ա՛ղէկ, կ'ըսէ Ղազար աղբարը, քիչ մը նստէ սա աթուռին վրայ, մինչեւ որ գործս աւարտեմ ու երթանք»: Բայց հրաւիրակը՝ հակառակ սատանայ մը ըլլալուն՝ կը փակչի աթուռին վրայ: Օրեր կ'անցնին, քանի մը սատանայ մէկէն կուգան, նային ո՞ւր մնաց Ղազար աղբարը, մանաւանդ անոր ձենոյը: «Շատ լաւ, կ'ըսէ նորէն, պիտի երթամ արդէն, միայն թէ սա ընկուղենիէն քիչ մը ընկողը վար առէք, որ ուտենք ու այնպէս երթանք. ես ծառը չեմ կրնար ելլել, ա՛լ ծերացեր եմ»: Աւելորդ չէ՞ ըսել թէ անոնք ալ հոն կը փակչին ու կը ճուռն:

Վերջապէս դժոխքին մէջ կասկածը կ'իյնայ, եւ աւագ սատանայի մը առաջնորդութեամբ սատանաներու ամբողջ լէգէոնը կուգայ Ղազար աղբոր հտեւանց: Ա՛լ ճար չի կայ, պիտի երթայ, բայց բան մը զինք չատ զարմացուցած է, սատանաներու համար կ'ըսուի թէ հազարը մէկ պղտիկ ծակի մէջ կրնան սեղմուիլ, ինտո՞ր կ'ըլլայ ատիկա, հաւատալը չի դարձել կը հաճին՝ ու եթէ երբեք չափազանցութիւն չէ այս վերագրուած ճարպիկութիւնը, փորձով թող համոզեն զինք, չատ չէ, սա տուրակին մէջ թող սեղմուին տեսնէ. — Հպարտ անապարծ սատանաները իրենց ճարպիկութիւնը ցոյց տալու առիթը ձեռքէ չփախցնելու համար, ինքնավստահութեամբ կը լեցուին իշուն տուրակին մէջ, բայց ծուղակին մէջ բռնանուեցան, ու Ղազար անպարը ամէն օր, օրը երեք անգամ մուրճովը կը ծնծքէ այդ չարածճի արարածները, որ կը ճուռն ու վերտան:

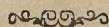
Բայց եկու տես որ առեւտուրը կը խափանի, գործերը կը դադրին, խանութպանները անօթի կը մնան, դատարանները կը դոցուին եւ քաղաքը միապաղաղ լծի մը մակերեւոյթին նման մեռելական անշարժութիւն կը տիրէ, վասն զի սատանաներու բանտարկուելովը սատանի հնարքը, խաբէութիւնն ու ոճիրները վերցած են աշխարհէս: Վերջապէս այս տագնապալի անձկութեան պատճառը կը փնտռուի ու կը յաջողին գտնել գաղտնիքը: Կը թախանձեն Ղազար աղբորը որ արձակէ կալանաւոր սատանաները, որոնք շունչերնին մինչեւ դժոխք մէկ կ'առնեն հեւալով:

Ա՛լ այնուհետեւ, ոչ մէկը, հոգէառ մը չի համարձակիր Ղազար աղբոր քով գալու, սակայն վերջապէս մշտապէս

կեանք մըն ալ ձանձրանալի է նոյն իսկ Ղաղար աղբօր մը համար, որ խոշոր ցուպին կըթնած՝ փիր-մնորք տքալով ֆսալով կը մեկնի աշխարհէս ու տկար քայլերը կ'ուղղէ երկնից դուռը, բայց հոն կանգնած է Պետրոս Առաքեալ, որ դուռը կը գոցէ երեսին, «Դուն, կ'ըսէ, Արքայութիւնը մերժեցիր, գնա՛, դարձ չունիս հոս» — ետ կը դառնայ դժոխք երթալու դիտաւորութեամբ, սակայն հաղիւթէ հեռուէն կը նշմարուի, դռնապան սատանան, որ դժբախտաբար մուրճին հարուածները ամենէն շատ ուսողն էր՝ սարսափով կը կղպէ դուռը եւ ներսը կը գուժէ ահաւելի Ղաղար աղբօր գալուստը, ճշիւն մը, վայնասուն մ'է կը փրթի դժոխքին մէջ, Ղաղար աղբար ի զուր կը պաղատի թէ անմիա՛ս մէկն է ինքը, թէ ալ բան պիտի չընէ, ընդունայն. ահաբեկ սատանաներէն լող անգամ չըլլար. ու խեղճ մարդը կորաքամակ՝ ցուպին յեցած կամաց կամաց կը վերադառնայ տուն, երկնքէն ու դժոխքէն մերժուած՝ թշուառու շուար աշխարհի մէկ անկիւնը կ'ապրի Հաղար ինը հարիւր տարիներէ ի վեր՝ Բարիդի 1900ի Արուեստահանդէսին ցուցադրուելու արժանի:

Արարիկը

Գ. ՏէվէճէԱն

Հ Ա Ն Ե Լ Ո Ւ Կ Ն Ե Ր

Կիւրիկի գաւառաբարբառով

1. Կետնէն կ'ելլէ Կիւրիկի գետէն: (Կաղամբ):
2. Երկան ճաղի կէտէն լալի: (Կանաչ չիլ):
3. Լեռանն էտեւ պուռմա մը խոտ: (Միրանի դօտի):
4. Լէռանն էտեւ կէս հացի: (Լուսին):
5. Էլայ ի լեռը վեթէցաւ կողիս սըսեռը: (Կարկուտ):

6. Էնդին ճաղար էսդին ճաղար, Գրիստոս մէջը ճիւղ կը խաղայ: (Ժամացոյց):
7. Ընկըլա փօտիկ, տեղ չի կ'որ նստինք: (Կաթիլ):
8. Ա՛յ կապուտիկ կապուտիկ, անունն առեմ չի դիտնաս: (Կապ ու տիկ):
9. Պատին ծակէն վէգ մը կը տայ, կորուցի հէշկըտայ: (Մուկ):
10. Սեւ էջը չեցնէ, աշխները խնտացունցին: (Լաւաշ, զոր կ'երեսն աճէ վրայ):
11. Մաղ մը ծախկըներ, ուր չե՛կընէր: (Չամիչ):
12. Սնի անի ծէն կուտայ «ըլլերանի»: (Ագաղաղ):
13. Թաղաւոր մը կայ հինոց, Թաղը կըլլան օսկի սղոց, Էլաւ կէնչեց նեջեցեղց, «Գրիստոս յարեաւ ի մեռելոց»: (Ագաղաղ):
14. Ասուած չինեց, մարդը քակեց: (Խաղող):
15. Քառցուն դէմ մէկ սաւան, (Նուռն):
16. Յէրէկը դալայ, գըշերը դէլայ: (Անկողին):
17. Է՛յ սըպըտրիկ սըպըտրիկ, եւ նա է՛ս ծերը վէր տուր: (ածելի):
18. Այթը Լախա փըթ փըթ, Իւսթիւ Լախա չըթ չըթ, Մէջն արապա դաշտադ Տիկի պէրան տըղ տըղ (Որրան ու մանկիկ):
19. Օսկի դալէն խըփուեցաւ, Մալանները կախուեցաւ: (Սչք):
20. Մանտրտիկ մարդիկ, հագեր են սեւ կէ վարտիք: (Կաղին):
21. Էրկան սարտի շուք չունի, Խոշոր աչուի լիս չունի: (Մեռել):
22. Էրկու ծորէ «էլ դուգայ, Հինգ էսպէրը տէմ կ'երթայ: (Խլինք ու մատնէր):
23. Նըստայ մնացի, Էրկընցայ կացի: (Մէղ):
24. Տէվէն ախորը մոտաւ, Ագին ախալէն տալաւ: (Շերեփ):
25. Մենք պան մ'ունինք, Էրկու ծէռքը ճէպը նստած ու նստած է: (Բղուղ):

26. Անճար ճաղարջ, անկրակ պաղարջ.
(Մեղր):
27. Մենք պան մ'ունինք ինչուհու իր-
կուն կ'ելլըրտի, դըշերը պէրանը պաց
կը պառկի. (Ունաման):
28. Պատիհան մը սուր ուրագ. (Բերան ու
ակաւայ):
29. Էշ մը գուգայ զուարով,
պուտուղ կուտայ տողալով.
(Ջրաղաց):
30. Ագի ունի, հոգի չունի, (Տապակ):
31. Վէրէն տէրվէր էկած եմ,
Կոտիս ծիգ ծիգ կապած եմ,
Հարկաւորիս հարկած եմ,
Էլած տեղիս նստած. (Աւել):
32. Մենք պան մ'ունինք, կացող
էկողուն ծէսը կը պաղնէ.
(Դրան շախախ):

Կիրին

Հ. Կ. Տ.

ՔԱՌՍՈՒՆՔ

Ղաճագանը մանուկին մկրտուելէն ու նորապսակ ամուլք պսակնուն վար առնըւ-
ւելէն ետքն ալ սպաւորվապէս զերծ են
ալի յարձակումէն, թէեւ այն վերջիններ-
ու մասին բան մը չէի ըսած նախորդ
երկու ազգագրական յօդուածներուս մէջ,
հիմակ ալ սակայն կը մնայ քառասունքը որ
ալէն նուազ վտանգաւոր չէ եւ անկէ
պատուաւոր տեղ մը գրաւած է ժողո-
վըրդական հաւատալիքներու կարգին մէջ:
Ամենէն նախապաշարեալներէն առ նոյն
իսկ ամենէն լուսամիտ համարուած ըն-
տանիքներու մէջ անհրաժեշտ հարկ մը
դարձած է զգուշացնել զղաճգոններն ու
անոնց ամուսինները, նորապսակ ամու-
լներն որոնց հետ ծաղկախտաւորներն ու
հարսանիթէ վարակուած հիւանդներն ալ
թէ իրարու եւ թէ նոր ձգնած կենդա-
նիներու մօտենալէ, մանաւանդ չի թու-
լատրուիր երբեք նոր փեսուն ու դըս-
ձգանի ամուսնոյն մերձենալ մեռելի դա-
գաղին, ոչ իսկ եթէ կարելի է գերեզ-
մանատուներէ անցնիլ ու անտեղուանք

միդել: Բայց եթէ հարկը ստիպէ որ անց-
նին անկէ սպարաին շարունակ «Հայր մեր»
ու «Հաւատով խոստովանիմ» ըսել: Գա-
ւառացի պառաւները բնաւ ներողամիտ
աչքով չեն նայիր քառասունքով մը որ
ուրիշ քառասունքով մը գտնուած հարկին
տանիքը ելնէ: Մայրեր չեն ելլեր իրենց
մանուկին գտնուած տան տանիքը ոչ ալ
կը թողուն որ մանուկները հանուին հոն,
վախնալով որ գուցէ մէկը կամ միւսը
քառասունքովս կ'ըլլայ: Քանի քանի ան-
գամներ սոսկալի վէճեր ու կոխներ ծա-
գած են քառասունքով մանուկի մը շրու-
քէն ալ մը ուրիշ քառասունքով մը «թօր-
թօն» նետուելէն: Մայր ու որդի իրար-
մէ իսկ քառասունքովս ըլլալու երկիւղէն
է կարծեմ, որ մանկաբարձ կինը մանու-
կը լոգցնելէ ետքը երբ մօր գիրկը ապ,
հեռուէն «իս վարն իմ» կը ձայնէ, որուն
մայրն ալ իսկոյն ընդոտա ցաակելով կը
նստի անկողնուն մէջ, «իս վարն իմ» կը
սլատախանէ, եւ այնպէս կ'ընդունի մա-
նուկը իր գրկին մէջ:

ՔԱՌՍՈՒՆՔ ԿՈՒ

Սոսկալի հիւանդութիւն մըն է քառ-
սունք կոխը որ տարիներով կը շարճրկէ
խեղճ ենթական՝ օր ըստ օրէ հալեցնելով
ու մաշեցնելով զայն: Նրբեմն խիստ մեծ
աւերումներ իսկ գործելով անոր անդամ-
ներուն վրայ ու այլակերպելով զայն բո-
լորովին Քառասունքի խեղճութեամբ
այս այլա-
կերպութիւնը տեղի տուած է հաւատա-
լու թէ մանուկը կը փոխեն «մեզմէ աղէկ-
ները»: Անցեալ տարի այս տաններն էր
դարձեալ, եթէ չեմ սխալիր, խեղճ պըզ-
տիկ մը տեսայ որ, ինծի ըսին թէ, այդ
ախտով կը տառապէր: Շատ ցաւցի անոր
վրայ, այն տատիճան ծիւրեր էր խեղճը
որ բոլոր ոսկրատին կ'երեւար մորթին
տակէն, իրեւ ջինջ ապակիի մը, դալկա-
հար ճակատը իր իննսունամեայ ծերու-
նիի մը ճակատէն ալ աւելի կնճխներ կը
պարունակէր, թեւերը շարժելու կարո-
ղութենէն, աչուրները, որոց եթէ ար-

Ժան է աչք անուներ տալ, տեսութենէ բոլորովին զրկուած ու անդադար շարժելու դատապարտուած էին, մերթ ընդ մերթ բերանը ծռմուկեղէն, շունչը կըտրեղէն տկար ճիւղ մը կը հանէր կը նետէր կուրծքին տակէն իբր անէծք մը կեանքին երեսին ու արհամարհանք մը աշխարհին. կենդանական ջերմութիւնը հատած ու հոգու ճրագը մարելու մօտ էր կարծես, մարմարիոնի պէս պաղ էին ոտուընները, անընդհատ կը հեւար ու գերեզմանին հոտը կուգար անոր շունչին մէջէն. — «Շատո՞նց այսպէս է» հարցուցի մօրը՝ որ երկու ձեռուընները գօտուէն «միաթը» խօթած իր հիւանդին գլխուն վերեւ կը կենար ու կարկուտի հատի պէս արցունք վազցնելով խորն ինկած ու կարմրակած աչերէն երկու բարուն մէկը կը հայցէր երկնից իր զաւկին համար. — Յիւնակին երկու տարի կէնէյա, կուռ պան — հէքիմի չցուցուցի՞ք — հէքիմն ի՞նչ էնէ, էսուր քառասունքիոխ է կ'ըսեն. ա՛ր քառասունքիոխ, պատասխանեց ձեռքի ջլատիչ շարժումով մը, ու, «ամէն ըսածն ին էրաք, մէկը ետտ շիճողանք, քչկուրով (քակոր) շարէշ մը կ'ըսեն, բաղնեց սղիլնձին (ջրամբար) դուը ծախել մը, օճախ տանել մը՝ ա՛լ վարը մէկը ըսեմ. հիւ մէկէն շէ՞ք մը չեղաւ, գտիմ էմէկս ձառքս պիտի տայ... մէկ հատիկս ալ չըլլէր նէ...» շարունակելով վեր առաւ աչուընները «կապէտ» միմնջեց ցամքտելով մը ու սկսաւ աճուտուիլ ինքն իրեն. խեղճ կին, չպիտի մոռնամ քու այդ աղիողորմ արցունքներուդ յիշատակը կեանքիս յիշատակարանի էջերէն:

Կին մը կը պատմէ թէ անգամ մը իր տղածախնութեան ատեն՝ սաստիկ կը հիւստնայ թէ քառասունքիոխ եղած է, շուտով պէտք եղած միջոցներուն ձեռնարկել կ'առաջարկէ՝ յայտարարելով միանգամայն թէ հետեւութիւնը գէշ կ'ըլլայ եթէ քիչ մ'ալ անհոգութեամբ վարուին, ինքն ալ ան ատեն տալիս կ'ունենայ իր խոստովանութիւնները փսփսալ տղու մը ականջին տակ, թէ իր քառասունքի մէջ եղած ատեն նոր փեսայ մը

իրենց տունը կուգայ ինք ամչնալուն՝ ոչ կրնայ իբր նախազգուշական միջոց, աղան դիրին առնելով ոտքի ելլել եւ ոչ ալ փոխանակութիւն մը — ստակի կամ ցարասի — առաջարկել որով սիրտը կը փոխէ ու այն օրէն սկսեալ կ'զգայ թէ տակաւ կը տկարանայ: Ասոր վրայ հարկ կը տեսնուի նոյն այն նոր փեսուն միզովը լոգցնել զայն. բայց այս միջոցն անպատշաճ եւ միանգամայն զժուարին թուելով իրենց՝ կ'ստիպուին ուրիշ միջոցներու գիտնել որոնց շնորհիւ կ'առողջանայ ու ոտքի կ'ելլէ:

Անգամ մը, կը պատմէ ուրիշ կին մը, տղածախնութեանս՝ մեր հաւն ալ ձագ հաներ էր: Աղբիւրն երթալու համար այս հաւուն բոյնին առջեւէն անցնելու ստիպուած էինք արդէն, այս վիճակիս մէջ ալ քանի մը անգամ միամտաբար անցեր էի այդ տեղէն, վերջին անգամուն կեսուրս տեսնելով խիստ բարկացաւ ու յանդիմանեց զիս ըսելով «դուն այդ անասուններուն գլուխը պիտի ուտես, վազ անցիր տա տեղէն անցնելէն, թէք լուացուելի ջուրդ մեք քու մօտդ կը բերենք», կեսուրս մարգարէ՞մ'էր արդեօք: Քանի մը օր վերջը ձագերը զգալապէս փոխուած էին, տակաւ կը տկարանային, չէին կրնար հետեւիլ իրենց մօր քայլերուն, չատերը բոյնէն իսկ չէին ուզեր դուրս ելլել, ելնողներն ալ գլխակախ կը կենային տեղ մը: Վերջապէս օր մըն ալ մէկ երկուքը սատկեցան, հետեւեալ օրը կրկնապատիկը՝ եւ երրորդին մայր-հաւը մինակ կը պտըտէր ու ի զուր ամէն հատիկ գանեւուն կը կտկտար ու կը կրկնար: Այդ օրէն՝ ինքզինքս մեղապարտ կ'զգամ այդ անմեղ կենդանիներուն դէմ, ու տա ծառը՝ որուն տակ կը հանգչէին անոնք՝ գրողի մը պէս կ'երեւայ աչքիս, գիշերն ալ կը վախճամ անոր մօտէն անցնելու:

Օ Ճ Ա Խ

Քառասունքի օճախներ շատ են հոս ու ամենուն մէջ ալ գրեթէ միեւնոյն ձեւա-

կերպութիւնները կ'ընեն: Այս օճախի տէրերը՝ որ ընդհանրապէս կիներ են, ենթական, որ սեռէ ալ ըլլայ, եւ ինչ եղանակի մէջ ալ գտնուին, բոլորովին կը մերկացնեն ու հաւկթի մը կեղեւովը քառսուն ջուր չափելով տաշտի մը մէջ կը լեցունեն ու անով կը լողցունեն զայն, եւ ապա տապակով մը քիչ մը մեղրամամ կը հալեցնեն ու կը թափեն, ենթակային ատ լողցած ջրին մէջ: Մեղրամամն անմիջապէս սլաղելով որ եւ է կերպարանք մը կ'առնէ. օճախի տէրն անկէ գուշակելով ենթակային մարդէ կամ կենդանիէ քառսունք-կիս ըլլալը՝ ըստ այնմ աղօթքներ կը կարգայ ու կ'արձակէ զայն: Քառսունք-կիսն հոն պէտք է թողու իր շապիկը իրրեւ վարձք օճախի տիրոջ աշխատութեան:

ՈՒՐԻՇ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

ՔԱՌՍՈՒՆՔԻՈՒՆԻ ԴԷՄ

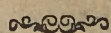
Օճախէն զատ ուրիշ երկու միջոցներ ալ կան որոնցմով Մալաթիացի կիներ կը բժշկէ իր քառսունքի տները կամ գոնէ կը հասկնայ անոնց վիճակը:

1. Կշիռի մը մէկ նժարին մէջ կը դնեն մանուկն, միւս նժարին մէջ ալ կշիռը (քալոր) լեցնելով կը կշռեն եօթը շալաթ ամէն չորեքշաբթի օրերը: Այս միջոցին եթէ մանուկը ծանրանայ, առնուազն մէկ քշիւրի չափ, լաւ, ըսել է թէ ի վիճակի է ան առողջանալու, իսկ թէ որ ալ աւելի սլակի, մայրը թող ողջ մնայ Աստուած նորէն կուտայ նորէն կը խնդացնէ:

2. Կին մը բաղնիքին սլշինձին ներսի կողմը կը կենայ ուրիշ մըն ալ դուրսի կողմը, ու կ'սկսին մանուկն իրարու տալով միմեջել մէկ քանի անգամ սա բանաձեւն «Չաղանիդ առէք, չաղանիս տուէք»: Այս է սլշինձին դուռը ծախելն:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԶԸԼՃԸԼԵԱՆ

Մալաթիա, 17 Նոյեմբեր 93

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՄԱՍԻՆ ԱՌԱՋԱՐԿ ՄԸ

Չկարծուի թէ տարօրինակութեան մարմաջէն բռնուած՝ յարգելի սլաշտօնակիցներու աշխարհագրութեան ուսուցման նոր առաջարկ մը կը բերենք: Կը խոստովանիմ թէ քիչ տարուան փորձառութիւն մ'ունինք այս դասիջողութեան մէջ, միայն անպատեհութիւն մը նշմարած ենք ասորի մէջ զոր մատնանիչ ընել կ'ուզենք, ինչպէս բնական սլատմութեան ու բնական գիտութեանցն ալ:

Մեր դիտած անպատեհութիւնը սա է. եղանակին համեմատ, ըստ բնութեան չտրվեցնելը: Հակաբնական չէ միթէ՞ ձմեռ ատեն բարեխառն կլիմայ ունեցող երկիրները դաս տալ եւն. հակադարձօրէն սառուցեալ երկիրներու, ձիւնի եւնի վրայ խօսիլ ամառը կամ ուրիշ եղանակին: Դիտեցէ՛ք թէ ո՞րչափ աւելի աղքեցիկ, տալաւորող կ'ըլլայ ան ու մուցուիլը [ոչ հաւանական, ու մեր բաղձացած նպատակին հասած պիտի ըլլանք, եթէ ըստ եղանակին աւանդենք դասը:

Ասոր դարման մը տանելու մտքով, սլատրաստած ենք Տարր. Նախակրթարաններու երեք դասընթացներու համար Աշխարհագրութիւն մը, եղանակին համեմատ, 4 շրջաններու բաժնուած: Ա. Եռամսեակին, Օգոստոս 15 — Նոյեմբեր 15, Երկնքին մէջ Երկնակամար, երկրի կողմերը, աստղ, համաստեղութիւն, արեւ ու իր օգտակարութիւն և ուրիշ երկնային մարմինները, երկրիս գնտաձեւութիւնը, թաւալումը, տարուան չորս եղանակները, կլիմայ, մթնոլորտային օդ, դօտիներ, եւն. և Հիւս. բարեխառն դօտիի երկրաշարները (régions): Բ. Եռամսեակին (Նոյ. 15 — 15 փետրուար) օդէղէն, ջրեղէն երեւոյթները, ծովերը, (խոռութիւն, ծովախաղացք, հոսանք), վազող ջուրեր, լիճեր, աշխարհագրութեան բառերու սահմանը, Եւրոպիոյ, Ասիոյ, Ափրիկէի, Ամերիկայի ու ովկիանիոյ ջրաբաշխական մասը, սառուցեալ դօտիի երկրաշար, երեւակայական գետեր եւն: Գ.

Եռամսեակին (15 փետր. — Մայիս 15), Երկրիս կեղեւի ուսումը, Հողի վեր ցըցուած (relief) մասը, Ազգադրական ծառնոթութիւններ, Հար. բարեխառն գօտիի երկրաչար ու Հիւսիսայինին միւս մասը, Տնտեսական ծառնոթութիւններ, Ֆ.Ն., Ֆ.Ը. (բոլոր ցամաք երկիրներու). և Դ. չըջանին (15 Մայիս—Յուլիս 15) Արեւադարձային գօտիի երկրաչարը ևն: Աւելորդ է ըսել թէ տարեկան քննութիւնները ջնջուած են. և միայն իւրաքանչիւր եռամսեակի քաղուածք մը, ու հարցումներ դրուած են:

Սոյն մեթոդը, Աշխարհագրութեան տըպագրութենէ յառաջ, յարմար դատուեցաւ իբր առաջարկ հրապարակ հանել թեր ու դէմ կարծիքներ, խորհրդածութիւններ ըսելու՝ պակասը, թերութիւնը բարեփոխելու կամ ինչ ինչ կէտեր բարեփոխելու նպատակաւ:

Կը հաւատանք թէ մեր չնչմարածն ուրիշներ տեսած ու գործադրած իսկ ըլլան, և կամ ըստ մեզ բանաւոր, բնական համարուածը ոմանք ոչ նպատակայարմար նկատեն:

Դ. Խ.

Հ Ա Ս Կ Ա Ք Ա Ղ

131. Ողորդել հարգելի:

— Տրապիզոնի մէջ ոմանք «Բիւրակն»ի չեն համակրած՝ երբեմն Վենետիկի Միտիթ Միաբանութիւնը քննադատելու համար: Թո՛ղ այդ ըլլայ մեր թերութիւնը իրենց աչքով եւ աւաւելութիւնը՝ ուրիշ շատերու աչքով. մենք ինչ ինչ դրական սկզբունքներու մէջ միայն տարակարծիք ենք Վենետիկի Վեր. Հայրերէն, անկէ դուրս՝ ըսելն աւելորդ է՝ մեր բոլոր համակրանքն անոնց կողմն է: Մենք Մ. Ռ. է ու իր համախոհներէն աւելի դիտենք յարգել հին ու նոր Վենետիկի մտքի անխոնջ մշակները, Հրապարակագրի անկեղծութիւնը, աւան-

դամը կանխորոշութիւններու և նախապաշարումներու կապանքէն զերծ՝ պահած ենք միշտ ու պիտի պահենք. այս է մեր բարոյականը: Մեր սէրերուն եւ ատելութիւններուն մէջ բացորոշ ու համարձակ. ո՛չ մէկը շողոքորդած եւ ո՛չ մէկ շողոքորդութենէ ակոթժ զգացած ունինք: Ամէնուն հետ բաց սրտով խօսիլ կ'ուզենք:

132. Պարոյ Բէ Բեռն-Բեռն և Պարոյ-Բեռն.

— Ձմեռը վրայ հասած է. մեր թերթերուն մէջ յաճախ կը կարդանք թէ այն ինչ անձը, Մեծապատիւը, Աղնուաշուքը, բարեհաճած է Հիւանդանոցին կամ ուր է Որբանոցի մը ստշափ դումար մը, կամ սաշափ հօխաւ ածուխ, միս եւ այլն նուիրել: Աս ալ հին բարոյական ըմբռնումն է անբարոյականացուցիչ. շողոքորդութեան, կեղծիքի նախահաւակ պատճառը: Պարտք մըն է որ կատարած է, միայն չնորհակալութիւն իր պարտաճանաչութեանը համար, եւ ոչ ուրիշ բան: Դիտութիւն, ողորմութիւն բնազանցական անուններ են. հետեւապէս անարժէք: Անբարոյականացուցիչ ըսինք. ջրի ձայն չի դալ. դիտեցէ՛ք այդ հին բարոյականի ըմբռնման զոհերը. ատոնք ընկերութեան մը լաւ անդամներ կրնային ըլլալ եթէ փոխանակ շողոքորդելու, պարտքերին սորվեցընէինք: Մեծապատիւ մը կամ Աղնուաշուք մը տարի մը մեծկակ նպատաւ մը կ'ընէ բարենպատակ հաստատութեան մը. եթէ ըստ ընկալեալ սովորութեան տիտղոսներ ու շողոմներ չլռայուին, պիտի վշտանայ ու յաջորդ տարին ա'լ բերանը չպիտի տունէ այն հաստատութիւնը. դաւնացած սրտով պիտի պուռայ կոնչէ «ապերախտներ», իբր թէ պարտքը կատարելու համար երախտագէտ ըլլալ պարտէինք: Երախտագէտ կ'ըլ-

լանք երբ իր պարտքէն աւելի բան մը ըրած ըլլայ:

133. Հին ըմբռնում Ժ' ալ.

— Մեր վարժապետներէն շատերը ա'յնչափ միամիտ են իրենց համոզումներուն մէջ որ իրենց սանը կը կոչեն հրապարակի վրայ փայլող գրագէտ մը կամ խորհող միտք մը որուն ո եւ է վարժարանի մը մէջ սարէն ձորէն դասախօսած են: Չեն նկատեր թէ այդ գրագէտը կամ հրապարակագիրը արդեօք իրենց պէս կը խորհի՞, կը զգայ՞ ու կը գրէ՞: Շատ քիչ բացառութեամբ, մեր այսօրուան գրականութեան մշակներուն մեծ մասը իրենց ինքնազարգացման կը պարտինք: Խորհելու, զգալու եւ գրելու մէջ իրենց վարժապետներէն նոյն իսկ հետք մը չունին: արդ ինչպէս կրնանք կոչել այսինչն այնինչին աշակերտ: Աշակերտութիւն ու վարժապետութիւն միայն Վիեննայի ու Վենետիկի Միլիթարեան Միաբանութեան ու Արմաշցիներուն մէջ կը տեսնուին: Գեր. Այտընեան կամ հանդուցեալ Հ. Գաթըրճեան ինչպէս խորհած են բանասիրական, լեզուաբանական կամ քրննագատական խնդիրներու մէջ, նոյնը կը խորհին Վիեննացի արդի նոր ուժերը: Միթէ չէ՞ք տեսներ նոյն պահպանողական ոգին, բանասիրական, լեզուաբանական եւայլն հայնացքը բոլոր վենետիկեցիներուն մէջ, եւ կամ Արմաշցի վարդապետներուն մէջ մարմնացած չէ՞ք տեսներ Օրմանեան Սրբազան մը կամ Հ. Դուրեան մը (հիմայ Դուրեան Սրբազան): Սորվեցնելու է ա'յնպէս որ ընդ միշտ մեր աշակերտներուն մէջ Միլիթ ՆՍ մը սաղմանայ ու մարմնաւորի, առ առաւելն երկրորդական, երրորդական գիծերու մէջ տարբերութիւն մը տեսնուի: Ամէնուն տրուած չէ վարդապետ = վարժապետ ըլլալը,

շատերնիս չմշակուած միտքեր, դժբախտաբար սորվելէ դադարած՝ զըրկուելով միանգամայն բարոյական կորովէ, ի՞նչպէս պիտի կրնանք ազդել մեզի յանձնուած սերնդին վրայ ու ինքնայատուկ ԴՊՐՈՅ մը կազմել: Անունով միայն դպրոց, անունով միայն վարժապետ. ցաւալի՜ իրողութիւն:

134. «Մասին» է Հին օրեր» յօդուածը.

Յ. Գ. Մ. նոր հրատարակուած «Մասին» կիսամսեայ հանդէսին մէջ «Յովհաննէս Պրուսացի Տէրոյնցը» յօդուածով կրօնական — պատմական նուրբ, հազար անգամ ծեծուած խնդիր մը մէջ կը բերէ, աւելցնելով թէ «Վիեննայի հին միլիթարեանները իրենց ամէնէն մեծ ներկայացուցչին՝ Հ. Յովսէփ Գաթըրճեանի միջոցով իսկ չեն կրցած լի՛ պատասխան մը կշռել Պատուելիին (Յովհ. Պրուսացի Տէրոյնց) իրաւախօհութեանցը՝ թերեւս նիւթին իսկ բնութենէն»: Անաչառութեամբ խօսինք. Հ. Գաթըրճեանի շատագոյնութիւնները, դարձնուած աստուածաբանական ու պատմական անխտելի, անգծելի հմուտութեամբ, այնչափ զօրաւոր են որ նոյն իսկ արդի խոտափրտ քննագատութիւնը կը գոհացրեն, սուգտանելի կէտը միւլեռանդութիւնն է միայն:

135. Հին իր ուրբին Դեռ է «Եւրոպէ»:

— Ս. Ջարուհի կը սկսի գրել «Կանանց բաժինը» գաւառներու համար: Համակրելի Օրիորդը, ինչպէս խորհուրդ տուած էինք Բիւրակնի նախորդ թուով մը, իր ճկուն գրիչով թող շարունակէ կանացի, առանին թէ արտաքին նիւթերու վրայ գրել. ասիկա այնչափ ընդարձակ ճիւղ մ'է որ կ'արժէ ծրագիր մը կազմել եւ անձնիւր նիւթ զատ զատ մշակել, գործնական ուղղութեամբ մը, յետոյ կրնայ առանձին գրքոյի մը ձեւով հրատարակել իր մշակած նիւթերը:

Աս աւելի օգտակար է քան իր սեռին յատուկ չեղած թարթափումը որ մեր մէջ ուրիշ կին գրողներուն ալ մեղադրելի կողմն է. . . .

136. Պայէզիտի Տեղադրումը. —

«Բիւրակն»ի վերջին թուով «Բնութեան մէջ ոչինչ կը կորսուի» խորագրին տակ գրողածներուն ի հաստատութիւն, շատ գոհացուցիչ լուր մը կը հասնի Պայէզիտէն:

Գաւառական Միացեալ Վարժարաններու Խնամակալութիւնը (իմա՝ Միացեալ Ընկերութիւնները) հոն ալ դըպրոց ունէին, բայց միջոցներու անբաւականութեան պատճառով ստիպուած էին փակել: Հիմա, Պայէզիտցիները որոշեցին (ամէն գովեստի ու ծափի արժանի որոշումով) տեղական ուժերով բանալ ու վարել իրենց դպրոցը, եւ ընտրեցին խնամակալութիւն մը:

«Բիւրակն»ի Վարչութիւնը կը փութայ, ոչ թէ պղատոնական համակրանք, ոչ թէ բարենիշ մը նուիրել Պայէզիտցիներու ինքնօգնութեան այս գովելի ճիգին փոխարէն, այլ իրենց դպրոցին համար պէտք եղած գասադրքերը պիտի հայթայթէ, երբ Պուսոյ մէջ ցոյց տան վատահելի անձ մը՝ որ այդ գրքերը Դաւթեան Գործակալութենէն առնէ եւ զրկէ Պայէզիտը:

ԽՄԲ.

Կը խնդրուի որ Արեւելեան Մամուլի 1898 տարեշրջանէն պարտք ունեցող Մեծ բաժանորդները փութան վճարել եւ իրենց հաւանութիւնը յայտնել առաջիկայ 1899 չրջանին համար:

Ա Ձ Դ

Առեւտրական գործերու վարժ վտառակի սնձ մը պաշտօն կը փնտռէ: Պատուաւոր երաշխաւորութիւն: Դիմել Բիւրակնի Վարչութեան:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կովկասի Տեղ. — «Բիւզանդիոնի» մէջ կը կարդանք թէ Տփլիսի հայ զարգացեալ դասու տիկիներն ու օրիորդները ձեռնարկեր են իրենց մէջէն երգեցիկ խումբ կազմելու եւ կիրակի օրերն երգելու Եկամեանի պատարագը քառածայն եղանակով: Տփլիսի լրագրիներ փափաք կը յայտնեն որ այս ձեռնարկը յաջողի, եւ ուրիշ եկեղեցիներու մէջ ալ գեղեցիկ սեռի սրբազան երգեցողութեան համար հետեւելի օրինակ դառնայ: «Բիւրակն» այս մասին իր տեսութիւնը պարզած է արդէն:

— Ս. Հայրապետի հրամանաւ, Սեան կղզիի վանքը կը նորոգուի:

— Կովկասի Վրաց. հրատարակչ. ընկերութիւնն արտօնութիւն ստացեր է Վրացերէնի թարգմանելու կովկասահայ ծանօթ թատրերգակ Գաբրիէլ Սանդուկեանցի ընտանեկան ու ընկերական ծանօթ թատերախաղները:

— Սարգիս Արքեպիսկոպոս, նախանգամ Սինոդի, Ս. Պատրիարք Հօր հեռագրած է թէ եպիսկոպոսական վիպագիր ստացած վարդապետները յետաձգեն իրենց էջմիածին երթալը մինչեւ դարուն:

— Մոսկուայի հայ ուսանողութիւնը կը պատրաստուի այս տարի ալ ամսոյս 13 ին, երեկոյթ մը տալ ի նպաստ Մոսկուայի կարօտ հայ ուսանողներուն: Այս նընպատակաւ Թիֆլիսէն հրաւիրուած է աշուղ Զիւանին որ նշանաւոր ջութակահար է:

— Թիֆլիսի մէջ ժողովրդական ընթերցանութիւններ սարքող Յանձնաժողովը որոշեր է ժողովրդական հանրամատչելի ներկայացումներ տալ Ռուսերէն, Վրացերէն ու Հայերէն: Պ. Պ. Բ. Եւանդուկեան, Մ. Ա. Սանդուկեան, Ն. Մ. Սունդուկեան, Կարամուրչա ու Պ. Արքա. համեան՝ հայերէն ներկայացումներու անդամ ընտրուած են:

— Կովկասի Արմաւիր քաղքի Թորոյեանց ընտանիքը յանձն առեր է 25 որբ խնա-

մեկ յատուկ որբանոցի մը մէջ՝ չորս տարի, իւրաքանչիւր որբի տարեկան 50 ըուպլի յատկացընելով:

—«Մասիս» վերստին սկսաւ հրատարակուիլ իրր կլտամսեայ հանդէս Ազգ. Գաղ. Գեղարուեստական եւ Գիտական, Տնօրէն խմբագրապետութեամբ Պր. Միքայէլ Շամտանճեանի: Ծնորհաւորութիւն, խնդակցութիւն ու յարատեւ յաջողութիւն մեր յարգելի պաշտօնակցին:

—Գաղ. Ժողովն անցեալ ուրբաթ օր գումարուեցաւ Ղալաթիոյ խորհրդարանին մէջ նախագահութեամբ Ս. Պատրիարք Հօր ու Ասենապետութեամբ Բարձր. Յարութիւն փաշա Տատեանի: Ժողովը Բերայի Թաղ. խորհրդի հրաժարեալ եօթանդամներու տեղ ուրիշներ կարգեց եւ այսպէս ամբողջացուց Խորհրդի անդամներու թիւը. որպէսզի ցնոր տնօրինութիւն վարեն եկեղեցու եւ Թաղ. գործերը: (1)

—Ազգային վարժարաններու արտօնագրի խնդրին նկատմամբ եկած պաշտօնագրի մասին խորհրդակցութիւն կատարելով որոշեց հարկ եղած պատասխանը գրել առ որ անկ է:

—Կիրակի Ռուսիոյ Վեհ. Նիքոլա Բ. Զարի անունի տարեդարձին առթիւ, Պատր. փոխանորդ Տ. Գաբրիէլ Սրբազան ընկերակցութեամբ երկու վարդապետներու, յանուն Ս. Պատրիարք Հօր շնորհաւորական այցելութիւն տուաւ Ռուսիոյ դեսպանին:

—Ունիոյ մէջ սրբանոց—գպրոց մը հաստատուեր է: Այս առթիւ կը յեշեցընենք թէ կաթողիկ հայերը այդ շրջանա-

կին մէջ, ինչպէս եւ Ատանա, մասնաւոր կրթական — կրօնական գործունէութիւն մը ցոյց կուտան:

—Խառն Ժողովի վաղուան նիստը պիտի զբաղի յատկապէս Գարակէօղեան կտակով: Հանդիսաւոր նիստ մը պիտի ըլլայ այդ ու վերջնական: Յանձնաժողովի անդամներէն զատ, Հիւանդանոցի Հոգաբարձութիւնն ալ ներկայ պիտի գտնուի: Նստին մէջ պիտի որոշուի թէ Գարակէօղեան Գր. էֆ. ինչ տեսակ Թուղթ պիտի տայ:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մ. Պուռժուա անցեալ Ուր. օր Սէլամլըգի արարողութեան ներկայ գըտնուած է. սքանչացում յայտնած է մայրաքաղաքիս դիրքին վրայ: Պօլիս հասած օրն իսկ այցելեց Այա-Սոֆիայի մէլիթը. յաջորդ օրը Կայս. Թանգարանն ուր Մեծն Ալէքսանդրի հիւանալի շիրիմը մանրազնին քննեց իրր արուեստագէտ:

Նիսիւ Մեծ-Դուռն է Կ. Պօլիս. — Ռուսական Բրութ չոգեհաւը Ուրբաթ գիշեր ժամը 6 ին Գալաթ ժամանեց ու հոն խորըսեց: Օսմ. բերդերը թնդանօթներու որոտումով ողջունեցին Նիքոլա մեծ Դքսի ժամանումը, եւ գոյնգգոյն հրթիռներով լուսաւորեցին նեղուցին մուտքը: Շարաթառտու վեհ. Սուլթանի կողմէ Միւշիր Շաքիր փաշա, հիւրամեծար Ահմէտ Ալի փաշա ու Կայս. Թիկնապահ գնդ. Թէվֆիգ փաշա չոգեհաւակով Գալաթ երթալով՝ յանուն վեհ. Սուլթանին բարի գալուստ մաղթեցին: Նոյնպէս Ռուս դեսպան Մ. Զենովեւ գեսպանատան բարձր պաշտօնատարներու հետ Գալաթ երթալով՝ բարի գալուստ մաղթեցին: Շոգեհաւը Տոլմա-Պաղչէի առջեւ հասնելուն, Արտաքին գործոց նախարար Թէվֆիգ փաշա ու արարողապետ Իսլահիւմ պէյ չոգեհաւ երթալով՝ յանուն Կայս. կառավարութեան բարի գալուստ մաղթեցին: Այս արարողութենէ ետք Մեծ-Դուռն իր

(1) Կը կարծէինք թէ, Բերա արքունքի հասած, իր պորտն իր ձեռքով կտրելու վիճակի հասած է. անանկ չէ եղեր: Թաղ. Խորհրդոյ ընտրութեան վերջին եւրեւթը ցոյց կուտայ թէ գեռ պէտք ունի խնամակալութեան մը ձեռքով տնօրինելու իր Թաղ. գործերը: Նուրեան էֆ. իր պաշտօն ընդունելն ու անկէ հրաժարիլը մէկ ըրաւ: Ինչ է պատճառը, որովհետեւ Նուրեան էֆ. չէ կրցեր Թաղային բարեկարգութեան ծրագիրը գործադրել ու համերաշխ ընկերներ գտնել, եւլն:

հետեւորդներով Տոլմա-Պահճէի քարափն ելաւ ու քառածի կառքով մը ուղղակի կայս. Պալատ դնաց: Միջօրէին Նիքոլա Մեծ-Պուքը պատիւ ունեցաւ Վեհ. Սուլթանին ներկայանալու եւ Ձարին ինքնագիր նամակը մատուց: Յետոյ Բերայի Ռուս դեսպանատունը գնաց ուր պիտի մնայ քանի մ'որ:

— Ռուսիոյ Նիքոլա Բ. Ձարի տօնախմբութեան առթիւ, կայս-Գիւանի թարգման Միւնիւր փաշա ու կայս. Սպայակուտի պետ Միւշիւր Շաքիր փաշա դեսպանատուն երթալով՝ ի դիմաց Վեհ. Սուլթանին շնորհաւորեցին Ձարի անունի տարեգարծը: Նաւահանգստի Օսմ. պահականաւը, միջօրէին, ըստ սովորութեան դրօշադարդուելով՝ թնդանօթներու ուրտամամ ողջունեց սոյն տարեգարծը:

— Հնա-Բէնէի. — Երուսաղէմի մէջ քանի մը ամիս առաջ երեք հարիւր կոտորէ աւելի դրամներ գտնուած են, կէսը պղնձէ, ու կէսը ուրիշ մետաղներէ. դրամները Փիւնիկեան տառերով գրուած են:

— Իզմիրի ոստիկանութեան վրայ 70 հոգի աւելցաւ:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Անգլե-աւերիկեան Բարեկամ-Բէն. — Օքսֆորտի Համալսարանէն Բրոֆ. Տիսէյ երկու պետութեանց բարեկամութիւնն աւելցնելու նոր մէթոտ մը կ'առաջարկէ: 1770 ին Ամերիկացիները Ուիլեմ Բիդլ արձանը կանգնեցին. բայց Անգլեամբրիկեան պատերազմի ատեն այդ արձանի գլուխը անյայտ եղաւ, եւ ծայրատեալ պատկերն այսօր պահուած է Նիւ-Խօքի Պատմական ընկերութեան շէնքին մէջ: Բրոֆ. կ'առաջարկէ որ Ամերիկացիները նոր գլուխ մը շինեն այդ արձանին, իբրեւ նշան նորոգուած բարեկամութեան:

Տեյֆէ-Էի Խալիլ. — Ինքնասպան Հանրի դնդապետի այրին դատ բացած է Հրեայ

ժողէֆ Բէյնաքի դէմ որ ի նպաստ Տրէյֆիւսի վերաքննութեան շարժման հոգին է ամրոշը Ֆրանսայի մէջ: Բէյնաք հրատարակած էր թէ Հանրի ու Էսդէրհազի մեղսակից էին, առաջինը օտար պետութիւններէ ստակ կ'առնէր վերջինն միջնորդութեամբ: Քլէմանսօ եւ ուրիշներ այս յայտնութիւնը մատուցին փաթթեցին եւ այս առթիւ նորօրինակ պարագաներ աւելցան Տրէյֆիւսեան զրոյցներու արգէն խօս երկարապատում շարքին: Փաստարան մը յատկացուած է Տիւկին Հանրիի համար և մօտերս դատը պիտի տեսնուի:

Առաւանակցութեան Խալիլ Է. — Մաճառ Էսդէրհազիները դատ պիտի բանան որ իրենց անուանակից փախստական զինուորականը ա'լ չգործածէ այդ պատմական անունը: Մաճառ Էսդէրհազիներն իրենց պահանջման հիմ բռնած են սա կէտը թէ Ֆրանսայի մէջ առաջին անգամ այդ անունը կրող մարդը Վալսին էր իրենց գերդաստանէն դեռաւոր կնոջ մը սիրտը դրաւելով՝ խնդրագիր տուաւ Լուի Ֆիլիբի իր կնոջ անունը գործածելու համար: Այդ թոյլտուութիւնը տրուեցաւ իրեն, բայց, կ'ըսեն Մաճառ Էսդէրհազիները, Ֆրանսայի թագաւորն իրաւունք չունէր այդպիսի առանձնաշնորհում մը տալու, քանի որ տրուած անունը Ֆրանսական անուն մը չէր:

Սպանե-աւերիկեան հաշտութեան Դաշնակից. — Ֆրանսայի Արտաքին Գործոց պաշտօնատան մէջ նախապէս երկու ազգերու պատուիրակները իրենց լուսանկարը քաշել տուին այն դրասեղանին առջեւ ուր կատարուեցան երկար խորհրդակցութիւններ: Առաջին անգամ մէջ բերուեցաւ հաշտութեան դաշնագրի Սպաներէն բնագիրը, կարմիր տուփի մը մէջ դրուած, եւ քանի մը վայրկեան ետքն ալ Ամերիկեանը դորդ կապոյտ խոշոր պահարանի մէջ դրուած: Յետոյ ի ներկայութեան Միացեալ Նահանգներու պատուիրակներուն Սպաներէն բնագրին տակ, որ երկու օրինակ առնուած էր, ստորագրեցին Մ. Մոնթէրօ Ռիօս եւ իր ընկերները, ամենէն ետքը Մր. Տէյ ու իր ընկերները ստորագրեցին Ամերիկեան բնագրին տակ որ նոյնպէս երկու օրինակ պատրաստուած էր: Մ. Մոնթէրօ Ռիօս Սպաներէն բնագիրը երկնցուց Մր. Տէյի որ իր ընկերներուն հետ ստորագրեց անոր տակը, միեւնոյն՝ ձեւակերպութիւնը Ամերիկեան բնագրին համար ալ:

ԲԻԻՐԱԿՆԻ ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓԸ

Կեսարիա. Տ. Վ. Պ. — Պակաս 3 թիւերէն 2 ձեռք զրկուեցաւ. Կեսարիոյ Գաւառ. բառերու մասին ամսոյ առաջ յատուկ նամակ գրած ենք: Չայնաբանական մասը հաճեցէք զիկել որ միասին տպուի:

Մարտի. Հ. Պ. — Ձեր հաշուոյն համեմատ, զրկեցէք դրամը: Շարլ Տիւրիւիի Moral թարգմանաւ է, միւսները մեր դպրոցներուն չեն յարմարիր: — Գոռագիրք չեղող երկերը դանդաղ կը սպառին, չէ՞ք գիտեր: Տեղագրութիւնը հոս օրինակել կուտանք:

Մ. Աշէլ. Խ. Գ. — Գրքին ձեռագիրը երբ տեսնենք, պայմանները կրնանք ճշդել:

Խաբէր. Ե. Տ. — Տպուելիք գիրքը զրկեցէք, 2 քէնէ, այն ատեն կրնանք գիտնալ թէ հրատարակութեան յարմար է: Ձեր ուզած գրքերուն արժէքը կանխիկ:

Ձեռնա. — Շարականը կրնաք տալ Առաջնորդին: Ձեր ուզած գրքերը և պակաս թիւերը զրկուեցան:

Խաբէր. Ս. Թ. — Ձեր երեք գրութիւններն ալ մերժուած են: Որքանոցին համար ինչ որ պէտք է կրնանք գրել եւ յանձնարարել: Ատ հրապարակագրի պարտք է:

Մ. Աշէլ. Ատիլ. — Հրատարակելի են Սնդդ. ոտանաւորն ու թարգմանութիւնը: Շնորհակալ ենք ձեր խոստումներուն համար:

Խաբէր. Մելքոն Ս. Ղեւոնդեան. — Դեպէ Մաքսիմի հրատարակելի է: Նորագոյն տիպ աճեպրա չկայ: Ձեր եւ Ս. Ե. ի անկեղծ ջանքերուն համար ջերմ շնորհակալիք:

Հեռագր. Կ. Յ. — Հաշիւները ճշդուելով ձեր ուղածները պիտի զրկուին, Երկու պակաս թիւերը կը ստանաք այս փոսթով:

Մ. Աշէլ. (Խուշտի վանք, Պ. Ս.) Պակաս թիւերը եւ գրքերը զրկուեցան:

Հաբ. — Վահան Ուզունեան, Պոլոս Էֆ. Ուզունեան ցարդ չէ վճարած Ձեր

20 Յունվարի փոխգիրք:

Խաբէր. Կ. Տ. Խ. — Այդ տեղի բաժանորդներուն հաշիւը փութացուցէք:

Արաբալար. — (Ուղեւոր) Յօդուածնիդ կը հրատարակուի, «Կրօնքի վրայ» ձեր մշակած նիւթերը զրկեցէք:

Էդիւն. — Խորէն Պիւքիւճեան. Վարժապետի մը համար մանաւանդ խոստումը յարգել անհրաժեշտ է. ինչ որ ալ ըլլար, պէտք է երթայիք ձեզի առաջարկուած պաշտօնին, քանի որ այնքան թախանձանօք դիմում ըրած էիք Գործակալութեան: Այսչափ ինկաւ վարժապետութիւնը:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ընկերական

Կապտուած իրաւունքներ Ս. Դ
Ինքնամիփում Կ.

Լեզուաբանական

Հայ բարբառախօսութիւն Յ. ԳԱՋԱՆՃԵԱՆ
Համաձայնութիւն Մարաշի զաւտաբարբառին
Յ. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ
Սիլիքիսարի զաւտաբարբառէն նմոյշ մը
Ս. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ

Ազգագրական

Էզլաց ԲԱԲԳԷՆ ՎՐԴՊ.
Գաւառներ Յ. ՃԸԼՃԸԼԵԱՆ

Գրական

Սեւ սեւ ՇՐՈՒՇԱՆ
Իմ երգը
Պանին ու ես Ռ. ՈՐԲԵՐԵԱՆ

Փողովրդական Բանակաւորներ

Հազար ինն հարիւր տարեկան Գ. ՏԷՎԷՃԵԱՆ
Օձեմանուկ ու Արեւմանուկ Տ. Վ. ՊԱԼԵԱՆ
Հանկուկներ Կիւրիի զաւտաբարբառով Ն. Կ. Տ

Մանկավարժական

Փշոնքներ Թրգ. ԵՂԻԱԶԱՐ
Աշխարհագրութեան ուսուցման նոր եղանակ մը
Գ. Խ.

Հասկալագ

Ողորմելի գաղափար մը. — Պաճտք Թէ ողորմութիւն.
Հին ջմբոնում մըն ալ. — Մասիսի հին օրեր յօդուած.
— Պայէզիտի մէջ դպրոց. — Ս. Զարուհի իր տարին մէջ է հիմա:
ԽՍԲ.

Լուրեր

Ազգային, Ներքին:

ԱՐՏՕՆԱՏԷՐ Հ. Ս. Խ. ԻԽԹԻՒՃԵԱՆ